

TORIL B. LYGSTAD • EDEL MONSEN

OAHPAHEADDJIBAGADUS

TORIL B. LYGSTAD • EDEL MONSEN

VÁKKIIN 1

Fáddágiha 1.-2. ceahkkái

ČálliidLágádus

SISDOALLU

1. GEALBOULBMILAT	4
2. SISDOALU, BARGOVUGIID JA ÁVDNASIID OPPALAŠGEAHČASTAT	5
3. HÁMÁDAT: OVDABARGGUID, OLGOBARGGUID JA MAŇNEBARGGUID JUOHKIN	6
4. SIIDDUS SIIDUI BAGADUS	9
s. 3-4: Ovdasánit ja oahppomihttu	9
s. 5: Vákkis	9
s. 6: Dán galggat oahppat	10
s. 7: 1. Lávkkas	11
s. 8: Sámi alfabehta	12
s. 9: 2. Alfabehta	15
3. Lohkat ja čállit	15
s. 10: 4. Mat dát leat?	15
s. 11: 5. Goahtesadji vákkis	15
s. 12: 6. Goahtesajis	17
s. 13: 7. Min goahtesadji	17
s. 14: Eallit vákkis	18
s. 15: 8. Makkár eallit orrot vuovddis?	19
s. 16: Eallit dálus	20
s. 17: 9. Muital makkár elliid don oainnát govas	22
s. 18: 10. Dálus vai vuovddis?	22
s. 19: 11. Luonddunamahusat	23
12. Sámi báikenamat	23
s. 20: Lottit vákkis	23
s. 21: 13. Lottit vákkis	24
s. 22: 14. Dás váilot muhtun bustávat	24
s. 23: 15. Logut	25
s. 24: 16. Galle?	26
s. 25: 17. Galle?	26
s. 26: Ivnnit	26
s. 27: 18. Guldal ja ivdne	27
s. 28: Muorjjit	28
s. 29: 19. Ivdne murjjiid	28
s. 30: Vuovddis	29
s. 31: 20. Makkár sániid don gulat?	29
s. 32: 21. Mital mat leat govas	29
22. Oahppit meahcceskuvllas	29
5. OLGOBARGU	30
Mii vuolgit meahcceskuvlii	30
Lávostallan	30
Dolastallan	32
Goahtesajis	33
Lávkkas	33

Luonddubálggis	34
Biebmu	35
Lávlagat ja stoahkan	36
Sámi báikenamat	39
Muorjjit	39
Šattut, liedit ja muorat	40
Geassesadji	41

1. Gealboulbmilat

Dán oahpaheaddjibagadusa oppalaš oasi kapihttalis 7 ovdanbuvttiime tabealla, mii čájeha oahppigihppagiid ja gealboulbmiliid ovtastusa Máhttoloktema mielde. Vulobealde lea oppalašgeahčastat mii čájeha gealboulbmiliid mat gustojit dássái 1b. Vaikko moai VVV:s letne välljen giddet fuopmášumi fágaidgaskasašvuhtii ja sámi kultuvrra iešguđet-gelágán beliide, de várehetne maiddái sámegeiela nubbigiela ulbmiliid, muhto ean buot ovttá vuđolaččat gal.

Sámediggi ii leat ruhtadan ollásit daid oahppoávdnasiid otná rádjái. Liŋkkat mat čujuhit iešguđet osiide leat dan sivas čihkosis geavaheaddjiide.

DÁSSI 1B

Njálmálaš gulahallan

Oahppi galgá máhttit:

- guldalit, duhkoraddat ja geahččaladdat sámi giellajienaiguin, -stávvaliiguin, sániiguin, riimmaiguin, ritmmaiguin ja nuohtain (intonašuvnnain)
- dadjat sániid ja álkis cealkagiid
- dearvvahallat, giitit ja ovdehit iežas
- mitalit iežas ja earáid birra
- guldalit njálmálaš teavsttaid ja dovdát sániid ja dajaldagaid mat gullet árgabeaivválaš dilálašvuodáide
- oassálastit hárjehan árgabeaivválaš humademiide
- háladit govaid birra álkis dajaldagaiguin
- lohkat 0-100 ja atnit loguid álkis háladeamis

Čálalaš gulahallan

Oahppi galgá máhttit:

- lohkat stuorra ja smávva bustávaid
- juohkit sániid stávvaliidda
- dovdát sátnegovaid
- lohkat oanehis sániid ja stávvaliid báhpáris ja šearpmas
- čállit smávva ja stuorra bustávaid ja geahččaladdat sániiguin iežas giehtačálloš ja boallobaavddis
- bidjat oktii álkis sániid oanehis cealkkan

Giella, kultuvra ja girjjálašvuolta

Oahppi galgá máhttit:

- hupmat sámegeiela ja dárogeiela giellajiena ja bustáva ovtastusa birra
- geahččaladdat sátnehámiiguin ja háladit sátnehámiid ja mearkka-huserohusaid birra
- háladit sámi giela ja dilálašvuodáid birra main veadjá leamen ávkkálaš máhttit sámegeiela
- guldalit ja leat mielde juigosiid, lávlagiid, riimmaid ja hoahkamiid ovdanbuktimis
- guldalit ja dovdát giela álkis mitalusaid, máidnasiid, govaid, spealuid ja tv-prográmmaid bokte
- atnit vahkkobeivviid, mánuid ja gávccii jagiáiggi namahusaid
- atnit sámi bivttasnamahusaid, dovdát iešguđege guovllu sámi gávttiid

2. Sisdoalu, bargovugiid ja ávdnasiid oppalašgeahčastat

Ulbmilat ja oasse-ávdnasat	Oahppanulbmil: <ul style="list-style-type: none"> Máhttit sániid dávviriin mat leat goahtesajis Máhttit mitalit mii sus lea mátkelávkkas Máhttit sámegeillii sániid <i>loddi, ealli, muorji, muorra ja dálle</i> Máhttit namahit uhcimustá guokte lotti ja guokte ealli vákkis Máhttit namahit uhcimustá guokte muorje nama Máhttit namahit uhcimustá guokte šibiha dálus Máhttit muhtin sámi luonddu-namahusaid Máhttit muhtin sámi báikenamaid Máhttit lávlagiid <i>Bea, bea, lábbázan</i> ja <i>Alit lottáš</i> 	Oasseávdnasat: <ul style="list-style-type: none"> Lávkkas Alfabehta Goahtesadji vákkis Eallit vákkis Eallit dálus Luonddunamahusat Báikenamat Lottit Logut Ivnnit Muorjjit 	Giellaoahppa: <ul style="list-style-type: none"> Alfabehta ja sámi giellajienat
Bargovuogit	Lohkan: <ul style="list-style-type: none"> bustávid sániid cealkagiid báikenamaid 	Sárgut/ivdnet: <ul style="list-style-type: none"> sárgut fáddái sárgut ja ivdnet bagadusa mielde sárgu sáni ja gova gaskka sárgu dárogiel- ja sámegeiel sáni gaskka ivdnet gova bagadusa mielde 	Guldalit ja hupmat: <ul style="list-style-type: none"> jearrat álkes jearaldagaid vástidit álkes jearaldagaid mitalit guldalit jitnositlohkama
	Čállin: <ul style="list-style-type: none"> bustávid sániid govaide cealkagiid govaide báikenamaid 	Lávlagat: <ul style="list-style-type: none"> <i>Alfabehtalávlla</i> <i>Alit lottáš</i> <i>Bea, bea, lábbázan</i> <i>Bierdna nohká</i> <i>Gea mu gávttis</i> <i>Meahci eallit</i> <i>Meahccemátki</i> <i>Ols Biera šibihat</i> <i>Vázzit meahccái</i> 	Duhkoraddan ja praktihkalaš bargobihtát skuvllas: <ul style="list-style-type: none"> ráhkadit borramuša ráhkadit šaddočájahusa, seaidneaviissa, loddehearvva sátneoahppanspealut breahttaspealut ja biŋgo dramatiseren oassálastit lávlunstohkosis gilvit muora
	Praktihkalaš bargobihtáevttohusat/olgo bargoevttohusat meahcceskuvlii: <ul style="list-style-type: none"> cegget leairra ja cahkkehit dola borramušráhkadeapmi luonddubálggis murjen stoahkanaktivitehtat, lávlun ja drama čoaggit šattuid fidnat geassesajis 		

<p>Lasse-ávdnasat</p>	<p>VVV mildosat – oppalaččat VVV 1-4 várás: Bingobreahtta, Bustávva- ja sátnebingo, Bustávva-oppalaččat, Alfabehta Muitalus: Boradanboddu vákkis Sátnelistu: Goahtesaji barggut ja doaimmat vákkis Sátnelistu: Kulturhistorjá Sátnelistu: Luonddunamahusat Sátnelistu: Málestit Bagadusat Lávlagat ja hoahkammat Vástádusakoarttat, Duohta vai gielis Bagadus bingospealuid geavaheapmái Bagadus labyrintaspealuid geavaheapmái Bagadus sátneoahppankoarttaid geavaheapmái Bagadus cealkkabuđaldusa geavaheapmái Bagadus jearaldatkoarttaid geavaheapmái</p> <p>Vákkiin 1 mildosat: 1: Ivdne elliid 1 2: Ivdne elliid 2 3: Ivdne gova 4: Luonddubálgá evttohus 5: Buđaldusspealloboallu 6: Vástáduskoarttat luonddubálgái</p>	<p>Sátneoahppankoarttat: Eallit dálus, govva-govva (<i>Vákkiin 1</i>) Eallit dálus, govva-teaksta (<i>Vákkiin 1-2</i>) Eallit vákkis, govva-govva (<i>Vákkiin 1</i>) Eallit vákkis, govva-teaksta (<i>Vákkiin 1-2</i>) Lávkkas 1, govva-govva (<i>Vákkiin 1</i>) Lávkkas 1, govva-teaksta (<i>Vákkiin 1-2</i>) Lottit vákkis, govva-govva (<i>Vákkiin 1</i>) Lottit vákkis, govva-teaksta (<i>Vákkiin 1-2</i>) Vákkis, govva-govva (<i>Vákkiin 1</i>) Vákkis, govva-teaksta (<i>Vákkiin 1-2</i>)</p> <p>Bingo: Ealle- ja loddebingo 1 Vággebingo 1 Dállobingo 1</p> <p>Breahttaspealut: Vággeabyrinta 1 Vággeabyrinta 2 Vákkis</p> <p>Cealkkabuđaldus: Dálus Ivnnit Meahcceskuvllas</p> <p>Civzakoarttat: Ivnnit 1 (<i>VVV 1</i>) Logut 1 (<i>VVV 1</i>) Eallit dálus Lottit vákkis Eallit vákkis</p>	<p>Sátnebanjkoarttat: muorat, dolla, riššat, lávvu, lávka, gáffal, baste, niibi, guksi, niesti, gahpir, fáhcat, leasttut, ullobáidi, ullobuvssat, ealli, loddi, šaddu, gárđi, dollagáddi</p> <p>Plánššat: Alfabehta Eallit dálus Dolastallan Logut 0-10 Logut 11-20 Logut 10, 20 ... 100 Dálus Ivnnit Liedit vákkis Lottit vákkis Meahccesallit Meahcceskuvllas Muorat ja biestagat Muorjjit Urttat ja eará šattut vákkis</p>
------------------------------	---	--	---

3. Hámádat: Ovdabarguid, olgobarguid ja mañjebarguid juohkin

Dán oahpaheaddjebagadusa oppalaš oasis (gč. kapihtal 10) meroštalaime dan vihtta muttu mat meahcceskuvllas galggašedje leat. Dás giddejetne fuopmášumi dan golmma muddui main ávdnasat leat heivehuvvon dihto fáddái ja ahkeceahkkái, namalassii ovdabargui, olgobargui ja mañjebargui, ja bagadetne earenoamážit din geat galgabehtet bargat *Vákkiin 1*. Ohpíhii deattastetne ahte buot dát muttut lea deatálaččat čiekŋalitoahppamii, mii maiddá lea guovddáš áhta [Fremtidens skole/Boahtteáiggi skuvllas](#).

OVDOBARGU

Vái oahppit galget buoremus lági mielde ávkašuvvat giella-oahpahas meahcis, de lea ovdabargu skuvllas deatálaš. Moai letne vásihan ahte oahppit sihke árttalaččabut oahppet

ja lassin muitet sániid ja dajaldagaid buorebut jus sii meahcceskuvlla veagas ovddalgihtii leat boktán duogášmáhtuset ja áicán maid galget oahppat. Buorre ovdabargu dahká nappo vuđđosa oahppamii ovddos guvlui.

Moai oaivvildetne ahte golbma diimmu luohkkálatnjaaktiiviteahtat leat áibba uhcimusgáibádus ovdabargui, muhto sáhtta áinnas atnit sakka eanet diimmuid. Diimmut eai galggašii čohkkejuvvot ovttá beaivái, dasgo oahppit galggašedje oažžut dili vuodjudit oahpa diimmuid gaskkas – ja áinnas bargat dainna veaháš ruovttus maid.

Váikkiin 1 álgosiiddut leat oaivvilduvvon ráhkkaneapmin din iežadet meahcceskuvlii. Moai letne eastan «bealljemerke-mis» dihto logu siidduid oahppigihppagis ovdabargui, dasgo meahcceskuvlla lágiduvvo iešguđege láhkai iešguđege guovllus Sámis: Muhtin skuvllain leat meahcceskuvllat nugo misge, eará skuvllat ovttasbarget giellalávvguid/giellačoahkkanemiid hárrái, ja fas earáin leat mánga oanehet meahcceskuvlla beaivelahkkin dahje olles beaivin mat leat biđgejuvvon miehtá skuvlajagi.

Dasgo mii Oimmáivákki skuvllas leat várren áiggi meahcceskuvlaseamet nuppi vahkkui maŋŋá go skuvla lea álgán čakčat, de lea mis veaháš uhccán áigi ovdabargui: Dávjá mii eat olle guhkkeli go siidui 7 ovdal go galgat sirdit luohkkálanja olggos. Buot buoremus lea jus sáhtta guhkibut bargat, jus lágideami dáfus nu soahpá. Molssaevttolaččat, jus ii galgga leat mángga-beaivásaš meahcceskuvlla ollege, muhto jus galget baicca smávva olgomátkkážat, de sáhtta *Váikkiin 1* iešguđege fáttáin bargat dan ortnegis go háliida, ja meahcceskuvllas geavahit praktihkalaš aktiviteahtaid gihppaga bargobihtáid gaskkas.

OLGOBARGU

Olgobargguin oaivvildetne meahcceskuvlla sisdoalu ja praktihkalaš aktiviteahtaid. Dán bagadusa kapihttalas 5 gávnnat guoigalusaid mo sáhtat plánet ja čađahit iešguđetgelágan aktiviteahtaid nu ahte oahppit ožžot oahppanbohtosa meahcceskuvllas. Moai letne maid váldán mielde sátn- ja dajaldatovda-mearkkaid mat sáhttet leat ávkkálaččat.

Muitte váldit mielde kámera ja juohkit ovddasvástádusa govemis buot aktiviteahtaid, dasgo iežaset govat sáhttet maiddá leat deaŋalaš oassi maŋŋebarggus.

MAŊŊEBARGU

Maŋŋebargguin oaivvildetne barggu man oahppit barget skuvllas olgoaktiviteahtaid maŋŋá. Maŋŋebargu lea earret eará organiseret ja systematiseret daid, maid oahppi lea vásihan ja dovddiidan luonddus, ja hárrjehallat sániid ja dadjanvugiid maid oahppi lea gullan doppe. Nugo áigeatnu ovdabargui lea sorjavaš

meahcceskuvlla rámmafáktoriin, nu lea maiddá áigeatnu mañjebargui. Beroškeahhtá rámmafáktoriin lea *Váikkiin 1* ráhka-duvvon addin dihtii ohppiide vejolašvuoda bargat buot fáttáiguin mat leat ovdanbuktojuvvon álggahettiin. Guđe muttus iešguđege bargobihtá galgá čovdojuvvot, mearridat don gii leat oahpaheaddji. Moai ean leat nappo «bealljemerken» earenoamáš beliid mañjebarggus.

Sáhtá diehtelasat bargat gihppaga teavsttaiguin ja bargobihtáiguin vaikko ii leat leamaš meahcceskuvllas, dahje ii leat bargan buot fáttáiguin sámegeallii olgun. Dalle ferte bargat vuđolaččabut iešguđege áđain, dasgo ohppiin eai leat nu galle čujuhusčuoggá, dovddiidusa ja «fakki» madda henjejit sániid ja dajaldagaid go sis geat leat fitnan meahcis ja leat gullan ja geavahan giela praktihkalaš dilálašvuodain.

Lea čielggas ahte mađe eanet oahppit leat bargan fáttáin ovda-barggus dahje olgobargomuttus, dađe álkibut ipmirdit mañjebargomuttus – oahpes áššit ipmirduvvojit dávjá «álkin», ja ipmirduvvojit johtileappot go dat mat leat ođđasat ja váddásat.

Buot diimmuid mañjebargui ii berre čohkket ovttá dahje guovtti beaivái, dasgo oahppit dárbašit áiggi giedahallat ja vuodjudit oahppanávdnasiid diimmuid gaska, ja áinnas bargat veaháš ruovttus maid vái ožžot nu buori oahppanbohtosa go vejolaš. Sáhtá áinnas geavahit olles dahje bealle beaivvi mañjebargui dalá mañjá meahcceskuvlabeivviid/fáddábeivviid, muhto ferte maiddá várret diimmuid vahkuin das mañjá. Olmmáivákki skuvllas mii bargat *Váikkiin 1* fáttáin olles čavčča, áinnas gitta skábmamánui goas nu, dassáži go álgit fáttáin *Skábmá ja juovllat*.

Jus lehpit buktán šattuid váris, de sáhtibehtet mañjebargomuttu áinnas álgit šattuid systematiseremiin. Ráhkadehket šaddočájáhusa dahje minišaddočoakkáldaga, ja atnet sihke sámi ja dárú šaddonamaid. Atnet šaddoplánššaid, *Liedit vákkis* ja *Urttat ja eará šattut vákkis*, ja šaddočoakkáldat veahkkin. Dát bargobihtá bohtá fas gaskaceahkis, muhto dalle stuorát viidodagas mas leat eambo šattut.

Šaddočoakkáldat: Lukkari, Toivo og Heikkiarmas Lukkari, 1992: *Šattut Sámis*. Davvi Girji o.s.
Olsen, Ingunn, 2011: *Šattut*. Iđut.

Duddjonbarggut main atná luonddus čoaggin ávdnasiid, leat vuogas mañjebargoaktiviteahat. Dás lea dušše miellagovvadás mii ráddje. Dáppe gávnnat muhtin guoigalusaid:

<http://www.uteskoleveven.no/ting/index.asp>

<http://www.pinterest.com>

Viidáseappot bargabehtet bihtáiguin mat gullet gihppagii, aktiviteahtaiguin, gullelaš sátnebáŋkokoarttaiguin, sátneoahppan-koarttaiguin ja spealuiguin.

4. Siiddus siidui bagadus

s. 3-4: Ovdasánit ja oahppomihttu

Geavat vehá áiggi oahpásmuvvat gihppagiin vuosttas diimmus. Mital man birra galget oahppat, ja maid mihtut mearkašit. Čilge mihtuid ja čájjet áinnas ovdamearkkaid. Jus skuvla ii geavat olles čadaheami *Váriin, vákkiin ja vuonain*, berre oahpaheaddji válljet mihtuid mat leat áigeuovdilat sidjiide, vai dihtet maid juste sii galget oahppat.

Háleštehpet govaid birra álgo- ja 4. siiddus. Divtte ohppiid jurddašallat maid áicet. Mo son sii jáhkket Ommáivákki skuvlla mánáin leat leamaš meahceskuvllas vákkis?

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- áddet maid ohppet
- oažžut fuomášumi ja berošteami fáddái

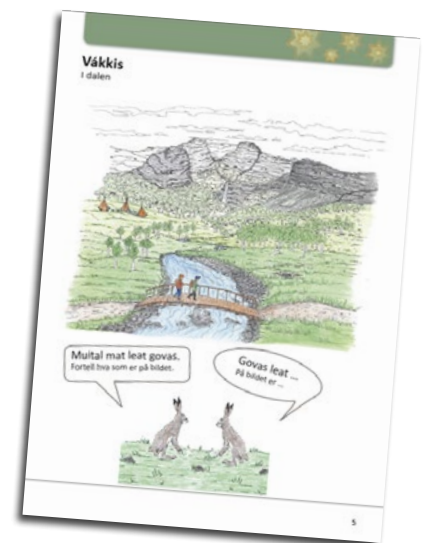
s. 5: Vákkis

Illustrašuvdna siidu 5 lea oaivilduvvon dego «uksa govken» ja sáhtta lasihit /aktiviseret ohppiid duogášdieđuid. Illustrašuvnnas leat muhtin oahppit mátkkis vákkis, ja eanaš oahppit gal sihkkarit dovdet dilálašvuođa, juogo mátkkiin mánáidgárddis, skuvllas dahje bearrašiin. Muhtin oahppit várra muitet maiddái sániid ja dajahusaid maid ovdal leat oahppan.

Gova geahčadeami oktavuodas soitet oahppit fuobmát ahte sii juo máhttet fáttá birra juoga, ja dát ráhkada máhttindovdu ja hálu eambo oahppat. Oahppit sáhttet áinnas háleštit gova birra guovttá, gávnnanhan dihtii maid máhttet, ovdal čeahkkáigeasu joavkkus. Lea vuogas ahte oahpaheaddji vázzáš luohkkálanjas áicat ohppiid, vai beassá veahkehit dárbbu mielde, ja duođaštit dan maid oahppit juo máhttet jus leat eahpesihkkarat. Vásihusat leat ahte oahppit liikojit bargat guovttis, danin go ii leat nu várálaš hállat sámegeiela go leaba guovttá, dan sajis go livččii lean stuorát joavkkus. Dán lági mielde lea álkit ohppiid oažžut doibmiid.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- lasihit iežaset duogášdieđuid

Háleštehpēt maid oaidnibehtet govas. Ávžžut ohppiid vuoruid mielde muitalit: «*Muital mat leat govas!*»
 Muhtin oahppit soitet máhttit dušše earškilsubstantiivvaid, ja earát fas vástidit olles cealkagiin. Oahpaheaddji sáhtta veahkehít ohppiid álkes álgincealkagiin, nu go ovdamearkka dihtii:

Vákkis lea ...

Vuovddis lea ...

Govas lea ...

Govas mon oainnán ...

Áigeguovdilis substantiivvat: *lávvu, goahtesadji, mánná, oahppi, bárdni, nieida, bálggis, geađgi, vággi, johka, várri, gorži, vuovdi, muorra, lávka, rovvi, báidi, buvssat, jna.*

Áigeguovdilis cealkagat: *Govas lea ruškes lávvu. Sii leat vákkis. Mánát leat rovi nalde. Lávvu lea vuovddis. Johka lea alit. Sis leat lávkkat.*

s. 6: Dán galggat oahppat

Siidu 6 gihppagis gávnnat govvasátnelisttu maid oahppit berrejit oahppat barggadettiin *Váikkiin 1*. Bajlgovva lea ráhkaduvvon vai oahppit álkidit oidnet maid galget oahppat, ja ahte sáhttet geavahit siiddu sátnelistun dárbbu mielde. Sánit leat juhkon golmma oassái: *Goahtesajis, lávkkas* ja *vákkis*. Heive bures ahte oahppit ožžot ruovttubargun oahpat muhtin sániid dán siiddu. Berrešii maid váhnemiid movttiidahttit hárbhallat mánáiguin ovttas. Juoge sániid oahpahallama oahppanáigodahkii, ja máhccet dán siidui dárbbu mielde.

Buot sánit siidu 6 gávdnojit sátnebánjkokoarttain. Áinnas geavat sátnebánjkokoarttaid oahpahettiin ođđa sániid. Čájjet koarttaid ovttaid mielde ja jeara: «*Mii dát lea?*» dahje «*Mat dát leat?*» Gearddut sániid muhtin háviid jus oahppit eai máhte, ja bivdde ohppiid geardduhit dáid. Bija koarttaid távval ravidii barggadettiin. Oahpaheaddji mearrida galle, ja makkár sátnebánjkokoarttaiguin ain bargat juohke diimmus. Sániid maid leat oahppan oktasaš joavkkus, darvvihat seaidnái «*mii-máhttitkoartan*», ja sániid maid eai vel máhte, leat gihpus boahhte diibmui. Ruovttubargun sáhttet dalle hárbhallat muhtin sániid, mat eai leat vel seaidnái darvvihuvvon.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- oahppat sániid ja hárbhallat dáid dadjat

Oktasaš boađusin jovkui sáhtta leat ahte buot sátnebánko-koarttaid leat seainnis. Oahppit lávejit liikot dán vuogi sániid oahppat, ja buohkat joavkkus sáhttet oasálastit maid máhttet ahte eanemus koarttat leat seainnis. Juohke diimmu maŋŋá leat ođđa koarttat seainnis. Áinnas gearddut duos dás ain koarttaid.

Jus dáinna vugiin válljet bargat sátnebánkokoarttaiguin, de lea buorre liiba oahpahallat maiddái loguid sámegillii 10 dahje 20 rádjái.

Evttohusat joatkkabargguide:

1. Sátneoahppankoarttat *Vákkis* ja *Lávkkas*

Barget áinnas sátneoahppankoarttaiguin *Vákkis* dahje *Lávkkas*. Sátneoahppankoarttat leat guovtti hámis, okta gihppu gos leat dušše govat ja nubbi mas leat govvakoarttat ja teakstakoarttat. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

2. Speallat *Vággebingo*

Spellet *Vággebingo*, dát lea buorre doaibma oahppat ođđa sániid. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

3. Speallat *Vággelabyrinta*

Oahppit sáhttet speallat *Vággelabyrinta* vai ohppet sániid. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

s. 7: 1. Lávkkas

Go oahppit ja váhnemat páhkkejit lávka beaivemátkái ja idjadanmátkái lundui, de leat ollu biktasat ja dinggat mat galget mielde. Lassin deháleamos dinggaid, de dájvá váldit mielde eará maiddái mii dagaha mátkki lihkostuvvama. Lea buorre jus oahppit leat árrát didolaččat mii lea dehálaš lávkkas mielde.

Háleštehpit mii berre leat mielde lávkkas. Geavat sátnebánko-koarttaid dahje bajilgova siidu 6 doarjjan. Soaita ahte muhtin oahppit máhttet eará sániid go dát? Bija koarttaid távvalravdii, ja divtte ohppiid vuoruid mielde viežžat ovttá dahje moadde koartta, ja muitalit mat lávejit mielde, dahje sáhttet leat lávkkas. Oahpaheaddji jearrá ná: *Mat dus leat lávkkas?*

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- muitalit mii lea lávkkas
- áddet álkes gažaldagaid
- vástidit oktasašsániin dahje álkes dadjanmáliin

1. Lávkkas
I sekken

Biera áigu meahccesuvlii vággi ja ferte lávka páhkke. Sárggo unnimus vihtta dinggo maid son berre váldit mielde mátkái. Inne!

Biera skáŋ ja uteráidat i dáien og má pákkar sekken. Tegn muist fern ting han ber há med seg på tur. Fargeleg!

Lávkkas leat ...
Eaktien er ...

Čále sániid.
Skriv ordene.

>>>

Gearddut dajahusa dárogillii vuosttas geardde go jearat, ja maŋŋá dárbbu mielde .

Oahppit sáhttet vástidit earjkilsátnin dahje ná:

Mus lea/t ...

Lávkkas mus lea/t ...

Dát lea buorre álggaheapmi bargobihtá *1. Lávkkas*. Dán bargobihtás galget oahppit sárgut/sárgut maid oaivvildit Bieras galgá lávkkas, ja muitalit dán nubbi nubbái. Dás aktiveret sániid ja dajahusaid maid álggus leat oahppan, ja sáhttet geavahit bajilgova siidu 6 veahkkeneavvun dárbbu mielde. Oahppit geat máhttet čállit, čállet sániid govaide.

Evttohusat joatkkabarguide:

1. Tevdenbargu

Bargat seammaláhkai go bargobihtá 2, muhto dál galget sárgut 5 dingga maid *ieža* háliidit mielde lávkkii.

2. Sátneoahppankoarttat *Lávkkas*

Barget áinnas *Lávkkas* sátneoahppankoarttaiguin, hárjehallandihtii sániid. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#). Sátneoahppankoarttat leat guovtti hámis, okta gihppu gos leat dušše govat ja nubbi mas leat govvakoarttat ja teaksta-koarttat.

3. *Niesteseahkka*

Oahppit stohket *Niesteseahkka*. Oahppit galget mátkái ja páhkkejit niesteseahka. Čilgehusa ja koarttaid gávnnat Gáivuona giellasiida/Samisk språksenter i Kåfjord neahtta-siidus, oahpponeavvuid vuolde: <http://www.kafjord.kommune.no/samisk-spraakcenter.2862.no.html>

s. 8: Sámi alfabehta

Oahpaheaddji ferte veardidit man ollu galgá deattuhit sámi alfabehta oahppat, ferte oaidnit man guhkás oahppijoavku lea ollen lohkan- ja čállinoahpaheamis. Jus ii leat áigeovodil ahte oahppit vuosttas ceahkis galget bargat olles alfabehtain, de sáhtta sámegieloahpaheaddji álggahit sámi alfabehta oahpaheami seammás go maddái dárogieloahpaheaddji oahpaha ođđa bustávid dárogiel alfabehtas.

Henge alfabehtaplánša ja/dahje bustávakoarttaid alggahandihtii/geardduhandihtii bustávid. Čále áinnas muhtin sániid mas leat sámi bustávat, ja divtte muhtin ohppiid gávdnat dáid bustávid. Hárjehallat dadjat/daguhit.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahpásmuvvat/geardduhit sámi alfabehta ja sámi giellajienaid

>>>

Háleštehpēt dan birra ahte sámi ja dárú alfabehta lea guovtte-
lágan. Jus joavkku lea gearggus dasa, de heive atnui váldit/
geardduhit vokálaid ja konsonánttaid birra. Oahppit geat
máhttet dárú alfabehta, sáhttet gávdnat makkár bustávát *eai*
leat dárú alfabehtas, nappo bustávaidd mat leat sierralágan sámi
alfabehta ektui. Sii sáhttet maiddái gávdnat makkár bustávát
leat dárú alfabehtas, ja mat *eai* gávdno sámi alfabehtas. Muhtin
bustávát leat ovttá hápmásaččat, muhto lea earálágan jietna/
dadjan (ovdamearkka dihtii c, o, u).

Heive bures stoahkat ja geahččaladdat jienaiguin. Soaitá ahte
oahppit gávdnet jienaid mat heivejit iešguđetge bustávaide?
Ovdamearkka dihtii sáhtttá š lea hušša-jietna, c sáhtttá jietna mii
gullo go leat hivssegis, č sáhtttá jietna go bruvssa rabat jna.

Evttohusat joatkkabargguide:

1. Hábmēt bustávaidd

Oahppit sáhttet geavahit plastelina dahje boaluid bustávaidd hábmēt, ja čállit sániidd bustávaidd vuodul maid ráhkadit.

2. Bustávakoarttat

Mii leat ráhkadan bustávakoarttaid sámi alfabehtii, koarttaid gávnnat [dáppe](#). Dáid koarttaid vuodul sáhttet oahppit hárbhallat bustávaidd. Sáhttet maiddái geavahit koarttaid «čállit» sániidd. Siidu 6 dahje sátnebánjkoarttat leat veahkkín. Lea ovdamunni ahte čálihit ja lamineret moadde seahtta bustávakoarttaid, jus áigot sátneráhka-deapmái geavahuvvot.

3. Bustávabivdu

Muhtin hárbhallan mii heive ohppiide geat leat oahppan čállit, sáhtttá leat mannat sámebustáva bivdui sátnebánjkoarttain. Oahppit sáhttet bargat guovttis ja guovttis dahje smávit joavkkuin. Juoge muhtin sátnebánjkoarttaid juohke jovkui. Oahppit galget gávdnat ja čállit daid sániidd gos sámebustávát leat. Sii sárgejit vuollái dahje bidjet rieggá daid bustávaidd birra.

Mii sáhttit maiddái diktit ohppiidd válljet sániidd bajilčállagiin siidu 6:s. Sániidd sáhttet sii távvalii čállit nu ahte eará oahppit besset geahččalit gávdnat sámi bustávaidd.

4. Bustávaoahppanspeallu

Gávdnojit iešguđetlágan bustávaoahppan-/alfabehtaspealut nugo breahhtaspealut sámi lágádusain. Dáid sáhtttá dingot Girjjálašvuodaguoddázis/Litteratursenteret Kárášjogas dahje njuolga lágádusas.

5. Lávlla *Alfabehtalávлага*

Mii leat ráhkadan sámi veršuvnna dárogielat alfabehtalávlagis šuknjii *Twinkle, twinkle, little star*. Alfabehtalávлага gávnnat [dáppe](http://www.dappe.no). Šuoŋa lávlagii gávnnat fas dás: <http://www.barnesanger.no/abc-sangen-alfabetsangen.html>

6. Digitála resurssat

www.ovttas.no fas gávnnat áppaid maid sáhtta geavahit eambbo hárbhallat alfabehta:
<http://ovttas.no/nb/node/16823>
<http://ovttas.no/nb/node/27113>
<http://ovttas.no/nb/node/27110>

7. Speala *Bustávvingo*

Ulbmil dáinna doaimmain lea čatnat oktii bustáva ja jiena. Juoge juohke oahppái bingobreahta. Oahppit devdet 12 iešguđetlágan bustáva breahttai, ovttá juohke ruktui. Sii sáhttet válljet buot daid 29 bustáva sámi alfabehtas. Oahppit gávdnet veahki alfabehtaplánššas dahje siidu 8:s gihpus. Bingobreahta gávnnat [dáppe](http://www.dappe.no).

Go breahtat leat gárvásit devdon, de sáhtta bingoin álgit. Go oahpaheaddji dadjá ovttá bustáva, omd. Č, de ohcá oahppit leago sus Č breahtas. Jus leš, de bidjá ruossa dan ruvtto badjel. Oahpaheaddji fas dadjá nuppi bustáva, ja oahppi iská leago dát sus. Ja nie jotket dassái go buot 12 bustáva leat russejuvvon breahtas. Sus geas ovddimuš dievvá breahta, son vuoitá.

Bustávvingo sádjái sáhttet speallat sátnebingo. Oahppit galget dalle čállit sániid ruvttuide bustávid sádjái. Buot 12 ruvtto eai galgga devdot. Oahpaheaddji mearrida galle sáni oahppit galget čállit breahttai. Oahppit fertejit válljet sániid seamma listtas, omd. illustrerejuvvon sátnelista siidu 6:s dahje elliid- ja loddeplánššas.

s. 9: 2. Alfabehta 3. Lohkat ja čállit

Bihtás 2:s galget oahppit gávdnat bustávaid mat váilot. Álggos sáhttet oahppit vuos ieža geahččalit jus dasa ležžet láddan. Mannet ovttas bihtá čađa ja hárjehallet dadjat.

Čoavddus: Á, Č, Đ, Ŋ, Š, Ʀ, Ž

Válljehekhet muhtin sániid siidu 6:s, dahje eará sániid maiguin leat bustávaid, ja čállit távvalii. Nagoditgo oahppit gávdnat sámi bustávaid? Divtte ohppiid boahit távvalii ja bidjat rieggá daid birra.

Bihtás 3:s galget oahppit ohcat ja/dahje čállit sániid gurut beallai čállinlinjjá. Sii guđet máhttet lohkat, galget maiddá geahččalit lohkat sániid. Das maŋná bidjet rieggá sámi bustávaid birra. Mannet bihtá čađa ovttas. Maid mearkašit sánit? Hárjehala dadjat bustávaid ja sániid.

Lohkat ja čállit lávlla heive bures alfabehtabarggu loahpahit. Čilge sániid *lohkat* ja *čállit*. Lávlla gávdno [Lávlagat ja hoahkamat](#) girjjis.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- guldalit ja dovdat sámi giella-jienaid

s. 10: 4. Mat dát leat?

Eanaš sánit dán bihtás leat dovdosat ohppiide s. 6:s. Oahpaheaddji ferte árvvoštallat leago bihtá maid oahppit ieža okto sáhttet bargat vai čoavdit ovttas. Oahppit lohket sáni ja sáni, ja bidjet sárgá rivttes govvi. Jus *rovvi* ja *goahhti* leat amas sánit ohppiide, de diktá oahpaheaddji sin árvidit maid mearkašit. Soaitimis muitá muhtin sáni *rovvi* siidu 5:s? Máhttetgo oahppit eará sámegeielsáni dárogeielsáni *bru* sadjai?

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- lohkat eaŋkalis sániid
- gávdnat sáni ja gova mat heivejit okti

s. 11: 5. Goahtesadji vákkis

Háleštehpit mii gohttehat lea, ja maid mii sáhttit goahtesajis vákkis gávdnat. Bija áinnas sátnebáŋjkokoarttaid távval ravdiid ja jeara ná: «*Mat leat goahtesajis?*» dahje «*Maid sáhtát gávdnat goahtesajis vákkis?*» Gearddu frásaid dárogillii vuosttas gerddiid go jearat gažaldagaid, ja maŋná fas dárbbuid mielde. Das maŋná sáhttet oahppit vuoruid mielde viežžat ovta dahje moadde koartta, ja de muitalit mat goahtesajis gávdnojit.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- muitalit mii gávdno goahtesajis
- ivdnet bagadusa mielde
- áddet álkes gažaldagaid
- vástidit ovttasánin dahje oktageardánis frásain

Bihtás 5:s sáhttet oahppit illustrašuvnnaid ivdnet nugo ieža háliidit. Molssaevttolaččat sáhttet ivdnet oahpaheaddji bagadusa mielde. Go leat geargan, de muitalit skuvlaoabbái/villjii dahje olles jovkui maid govas oidnet. Oahppit sáhttet vástidit eanjal-sániin dahje olles dajaldagain. Sii guđet ivnniid máhttet, galget movttiidahttot daid geavahit:

tealtá

rukses tealtá

Goahtesajis lea rukses tealtá.

Mon oainnán rukses tealttá.

Evttohusat joatkkabargguide:

1. Sátneohppankoarttat *Vákkis* ja *Lávkkas*

Barget áinnas sátneohppankoarttaiguin *Vákkis* dahje *Lávkkas* hárjehallandihtii sániiguin. Sátneohppankoarttat gávdnojit guovtti veršuvnna, okta seahtta dušše govaiguin, ja nubbi fas mas leat govvakoarttat ja teakstakoarttat. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

3. Buđaldanspeallobircu

Oahppit galget bargat lassibihtáin maid mii leat gohčodan *Buđaldanspeallobircu*. Bihtá sáhttá geavahuvvot iešguđet láchkai iešguđet fáttáin *Váikkiin* oasis. Buđaldanspeallobircu ja geavahanevttohus gávdno [dáppe](#).

3. Speala *Vággebingo*

Divtte ohppiid speallat *Vággebingo*, dát lea buorre doaibma oahppandihtii sániid. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

4. Speala *Vággelabyrintta*

Speallat *Vággelabyrintta* lea buorre doaibma eambbo hárjehallat sániid. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

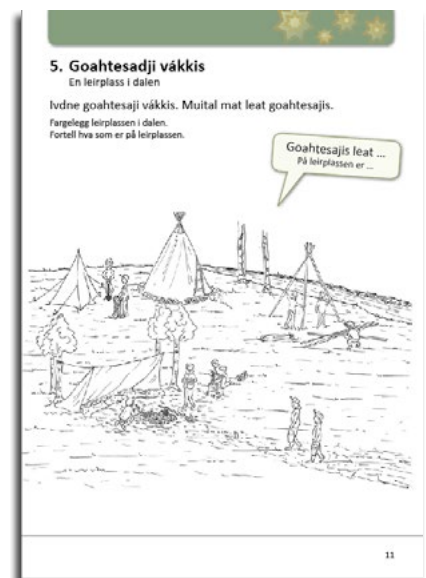
5. Civzzakoarttat *Meahcceskuvllas*

Civzzakoarttat *Meahcceskuvllas* leat ávkkálačča hárjehallandihtii sániid. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit sáhttet merket rivttes sániid civzzanasaiguin, dahje tuššain maid sáhttá eret sihkkut. Don gávnna civzzakoarttaid [dáppe](#).

6. Cealkkabuđaldat *Meahcceskuvllas*

Mii leat ráhkadan cealkkabuđaldaga maiguin oahppit sáhttet buđaldit dan botta go vurdet, oassi stašuvdnaohpahasas, dahje go oahppit ieža galget válljet doaimmaid. Fáddá lea meahcceskuvla, ja measta buot sánit illustrerejuvvo sátnelisttas s. 6:s leat váldon mielde. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

Cealkkabuđaldat, civzzakoarta, binggo ja eará spealut sáhttet geavahuvvot stašuvdnaohpahasas.

s. 12: 6. Goahtesajis

Juohke rádas/linjjás gávdno juoga mii ii gula vákki goahtesadjái. Oahppit merkejit dan go bidjet rieggá dan birra, dahje russejit dan «boasttu» illustrašuvnna. Go bihtáin barget, de galget oahppit mitalit maid sáhttet gávdnat, ja maid eai sáhte gávdnat goahtesajis.

Mitalit maid mii gávdnat goahtesajis.

Mii gávdnat ...

Mitalit maid mii eat gávnna goahtesajis.

Mii eat gávnna ...

Hárjehallet áinnas ivnnguiguin dán bihtás. Ivdneplánša siidu 26:s sáhtta geavahuvvot veahkkeneavvun.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- mitalit mii gávdno goahtesajis
- oassálastit oktageardánis ságastallamii

s. 13: 7. Min goahtesadji

Bihtás 7:s galget oahppit sárgut ja ivdnet goahtesaji vákkis. Go sii leat geargan, de sáhttet bargat guovttis ja guovttis ja mitalit nubbi nubbaí maid soai leabe tevdnen. Jus oahppit ležžet muhtin ivnniid oahppan sámegillii, de galgaba movttiidahttot geavahit daid go muitaleaba govassá birra.

Gearddut sániid illustrerejuvvon sátnelisttas s. 26:s ovdal go oahppit álget njálmmálaš osiin. Oahppit sáhttet geavahit earakil sániid, dahje sii sáhttet geavahit cealkkaálgguid hállanbulljarasas veahkin. Oahpaheaddji veahkeha sin geat veahki dárbašit.

Evttohusat eará cealkkaálgguide:

Mon lean sárgon ...

Govas leat ...

Min goahtesajis leat ...

Sii geat čállit máhttet, sii čállet sániid čállinlinjjáide siiddu vuolimužžii. Oahppit sáhttet geavahit siidu 6 dahje sátnebáŋkokoarttaid veahkin. Molssaeaktun sáhtta leat ahte oahpaheaddji čállá áigeguovdilis sániid távvalii.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- mitalit mii gávdno goahtesajis
- čállit oanehis sániid sámegillii

s. 14: Eallit vákkis

Háleštehpēt makkár eallit ja lottit gávdnojit vákkis. Soitet oahppit juo máhttit muhtin namaid?

Čájet elliidplánšša ohppiide. Oahpásmuvvet elliiguin ja sámi namahusaiguin. Loga elliid namahusaid jitnosit ohppiide, ja divtte sin geardduhit. Makkár elliid leat oaidnán? Jus oahppit dovdet ivnniid, de sáhttibehtet háleštit makkár ivnnit elliin govain leat.

Dán gihpus leat mii geavahan báikkálaš suomansáni bierdna guvzii. Makkár sáni geavahehpet dii iežadet guovllus? Dás lea maddái heivvolaš veaháš namuhit suomannerohusaid Sámis.

Evttohusat joatkkabargguide:**1. Tevdne ealli**

Oahppit galget välljet ovttá dahje eanet elliid maid sii tevdnejit ja ivdnejit čállin- dahje tevdnengirjái, dahje árkii maid seaidnái sáhttet henget. Sis geat čállit máhttet, čállet dán sámegiellama dasa.

2. Eallit vákkis

Dat lea ovttasbargobihtá gos oahppit galget sárgut ja ivdnet buot elliid elliidplánššas, dahje dušše muhtin elliid. Čuohta ja liibme tevnnegiid stuorra árkii. Oahppit sáhttet maddái lassin sárgut luonddu birra elliid jus háliidit. Čále čáppa bajil-čállaga plánšii, ja henge luohkálatnjii. Oahppit sáhttet čállit elliid namaid plánšii.

3. Áddestallanstoagus

Áddestallan láve leat bivnnuhis doaibma. Muhtin oahppi áddestallá ahte son lea muhtin daid elliin plánššas. Oahpaheaddji sáhtta beassat diehtit makkár ealli lea, vai sáhtta veahkehit jus leš dárbu. Eará oahppit galget geahččalit árvidit makkár ealli son áddestallá. Son guhte riekta árvida, beassá mannat ja áddestallet fas muhtin eará. Oahppi ferte gal máhttit dan sámegiellamahusa vai vástáduš dohkkehuvvo. Oahpaheaddjis lea lohpi veahkehit dárbbu mielde.

Oahpaheaddji sáhtta maddái stivre gii galgá áddestallat, nu ahte buohkat geat háliidit, galget oazžut vejolašvuoda.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- oahppat muhtin eallinamaid vákkis
- oahppat sámegiellá sáni ealli
- oasálastit lávlumis ja áddestallan-stohkosiin

4. Lávllastoahkan *Bierdna nohká*

Lávlllo ovttas ohppiiguin. Jus dis leš dilli, de heive bures stoahkat veaháš dán lávelagii. Oahppit dahket rieggá oahppi birra guhte lea bierdna/guovža ja oadđá láhttis. Go lávella nohká, de čuoččasta guovža/oahppi, rogáda ja geahččala fánget muhtin eará oahppi. Son guhte fángejuvvo, sáhtta leat fas guovža nuppi háve go fas lávelstit ođđasit.

5. Geahččat filmma elliid birra meahccis

Geahča oanehis filmma guovžža birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65013315/02-10-2015>

Geahča oanehis filmma ealggá birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65013015/20-03-2015>

Geahča oanehis filmma sáhppána birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65013415/16-10-2015>

6. Sátneoahppankoarttat *Eallit vákkis*

Barget áinnas sátneoahppankoarttaiguin *Eallit vákkis* vai šaddá eambo hárhallat sániiguin. Sátneoahppankoarttat gávdnojit guovtti veršuvnnas, okta mas leat dušše govat, na nubbi mas leat sihke govat ja teakstakoarttat. Vuohkečilgehusa gávnnot [dáppe](#).

7. Civzzakoarttat *Eallit vákkis*

Civzzakoarttat *Eallit vákkis* leat vuohkkasat go galget sániid hárhallat. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit merkejit rivttes sániid civzzaniin, dahje tuššain maid sáhtta sihkut. Gávnnot civzzakoarttaid [dáppe](#).

8. Ivdnet elliid

Dán lassibihtás galget oahppit ivdnet elliid njuolggadusaid mielde. Mii leat ráhkadan dán bihtá guovtti veršuvnnas, mas nubbi lea álkit go nubbi. Bihtáid gávnnot [dáppe](#).

s. 15:

8. Makkár eallit orrot vuovddis?

Bihtás 4:s galget oahppit sárgut rieggá daid elliid birra mat meahccis orrot. Oahppit geat čállit máhttet, sii čállet elliid namaid. Elliidplánša siidu 14:s sáhtta veahkin geavahuvvot.

Oahpaheaddji jearrá: *Makkár eallit orrot vuovddis?*

Gearddut frása mángga geardde. Oahppit sáhttet vástidit eanjal sániin dahje olles dajaldagaiguin:

bierdna

Bierdna orru vuovddis.

Máhttetgo oahppit sámegeinamaid daid elliin mat vuovddis leat?

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- máhttet elliidnamaid vákkis
- máhttet mitalit makkár eallit gávdnojit vuovddis
- čállit oanehis sániid sámegeilli
- oassálastit lávelumis

s. 16: Eallit dálus

Háleš makkár eallit gávdnojit dálus. Oahppit soitet juo máhttit muhtin sámegeiel namaid?

Čájjet elliidplánšša ohppiide. Oahpásmuva elliiguin ja daid sámegeiel namaid. Daja elliid namaid jitnosit ohppiide, ja divtte sin geardduhit. Soaitimis orrot muhtin oahppit dálus? Divtte sin mitalit makkár eallit sis leat dálus. Sii guđet eai oro dálus, sii sáhttet mitalit makkár biebmo-eallit sis leat, mahkáš bussá, beana dahje eará eallit. Dás heive maiddá háleštit makkár namaid sii leat elliide bidjan. Leago muhtin eallit ožžon sámegeiel namaid?

Evttohusat joatkkabargguide:

1. Ráhkadit boandadálu

Ráhkadit boandadálu ovttas ohppiiguin. Ráhkadit ássanviesu, náveha ja olgovistti mielkepáhkka, smávva birccuin, skáhpožiin dahje mas nu eará. Mále visttiid. Mále ja herve heivvolaš sturrosaš smáhkko-pláhta; mále dasa geainnuid, buđet-bealddu, gievkangárddi ja liđiid. Oavssit ja oavssázat sáhttet leat muorat, belkot ja muorralánat. Bumbolullu dahje vilges plastiliidna ráhkaduvvojit suoidnespábban. Dálu elliid sáhtta plastiliinnas dahje stáludáiggiis hábmet, dahje, sáhtta maiddá plastihkka elliid ruovttus váldit. Soaitimis leat muhtin ohppiin sihke tráktor ja biillat maid sáhttet luoikat jovkui? Geavaheppet giela aktiivvalaččat bargadettiin.

2. Galledit dálu

Jus gávdnoš vejolašvuohta galledit muhtin dálu, de dat lea buorre vejolašvuohta sirdit sámegeieldiimmu eret luohkálanjas. Galledeapmi fertet šiehtaduvvot ja plánejuvvo bures ovdagihtii.

3. Giehtavávváiguin stoahkat

Giehtavávvát leat maiddá vuohkkasat go galgat hárhjehallat *Mon lean*-dajaldagaid. Oahppit sáhttet mitalit makkár loddi dahje ealli sii leat.

Eará vuohki lea ahte oahppit dadjet *Mon lean*-dajaldaga, ja de fertet eará oahppit árvvoštallat leago duohta vai gielis. Muhtin oahppi geas lea spiidni gieđas ovdamearkka dihte dadjat: «*Mon lean spiidni*» (duohta), dahje «*Mon lean gussa*» (gielis).

Joavku sáhtta maiddá ráhkadit smávit dramatiserema giehtavávváiguin. Giehtavávváid sáhtta dukorasbuvdain gávdnat, dahje neahas.

Dán neahttabáikkis gávnnat giehtavávváid, geahča liŋkka: <https://sunneleker.no/butikk/dukker/handdukker-dyr>

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- máhttit muhtin namaid šibihiin
- oahppat sámegeiel sáni; dálle

4. Geahča filmma šibihiid birra

Geahča filmma sávzzaid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65033415/14-06-2016>

Geahča filmma beatnagiid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR64003809/28-05-2009>

Geahča filmma spiinniid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65033615/21-06-2016>

Geahča filmma bussáid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65033515/20-06-2016>

Geahča filmma gusaid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65033315/13-06-2016>

Geahča filmma sáhpániid: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65013415/16-10-2015>

Geahča filmma heasttaid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR64004009/04-06-2009>

5. Geahča filmma Mihkkala bearraša birra geas lea dálлу:

<http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR64011414/03-09-2014#t=38s>

6. Sátneoahppankoarttat *Eallit dálus*

Barget áinnas sátneoahppankoarttaiguin *Eallit dálus* hárbhallandihtii sániiguin. Sátneoahppankoarttat gávdnojit guovtti veršuvnnas, okta seahtta dušše govaiguin, ja nubbi fas mas leat govvakoarttat ja teakstakoarttat. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

7. Speala *Dállobingo*

Divtte ohppiid speallat *Dállobingo* fdát lea buorre doaibma oahppandihtii sániid. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

8. Civzzakoarta *Eallit dálus*

Civzzakoarttat *Eallit dálus* leat ávkkálačča hárbhallandihtii sániid. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit sáhttet merket rivttes sániid civzzanasaiguin, dahje tuššain maid sáhtta eret sihkkut. Don gávnna civzzakoarttaid [dáppe](#).

9. Cealkabuđaldat *Dálus*

Mii leat ráhkadan cealkabuđaldaga maiguin oahppit sáhttet buđaldit dan botta go vurdet, oassi stašuvdnaoahpahusas, dahje go oahppit ieža galget válljet doaimmaid. Fáddá lea dálus, ja buot eallit dálus leat mielde, lassin muhtin eará sánit maid sáhtta čatnat dálu fáddái. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

s. 17: 9. Mital makkár elliid don oainnát govass

Bihtta 9:s galget oahppit gávnnaht makkár elliid govain oidnet. Oahpaheaddji mearrida galgetgo vuos guovttis ja guovttis dan bargat ovdalگو čoahtkái gesso joavkkus.

Oahppit geat čállit máhttet, čället sámegiell elliid namaid sárgái gova vuollái.

Illustrašuvdna čájeha Holmenes mearrasámiid dálu Birtaváris, Gáivuona gielladas. Dát dállu lea okta daid váldorusttegiin Davvi-Romssa vuorkádáviriin. Dállu lea 1850 loguin, ja čájeha mo okta mihtilmas mearrasámiid dállu Davvi-Romssas lei dan áigge. Lassi dieđuid dálu birra gávnnaht dás:

<http://www.ntm.no/Museumsanlegg/Holmenes>

Evttohusat joatkkabargguide:**1. *Bea, bea, lábbázan***

Siidu 17:s gihpožis lea *Bea, bea, lábbázan* teaksta, lávlla maid oahppit buress dovdet dárogilli. Oahppit sáhttet lávlaga illustreret. Hengejehket tevnnegiid seaidnái luohkálanjas.

2. Lávlunboddu

Lávlunboddu luohkás, dahje ovttas eará luohkáiin dahje joavkkuin lea buorre doaibma. Lávlot lávlagiid maid dii gávdnabehtet *Lávlagat ja hoahkammat*, dahje eará lávlagat mii ieža válljebehtet.

ULBMIL LEA AHTÉ OAHPPIT GALGET

- máhttit dálu elliid namaid
- čállit álkes sániid sámegiilli
- máhttit lávlaga *Bea, bea, lábbázan*

DÁLLU
Gården

9. Mital makkár elliid don oainnát govass.
Fortell hvilke dyr du ser på bildet.

Cále sániid.
Skriv ordene.

Bea, bea, lábbázan
Bea, bea lábbázan,
leago ulu dus?
Leat, leat, mánázan,
njeallje seahka mus.
Gákti áhččasat,
ja gákti eadnásat,
ja guovttit suohkut
vel unna vieljaži.

Originalen skrevet af Trine Aina Næver
Samlaget til Vest-Arhus
Gårdens Hus, Høstingsvej 10, 8470 Sæby
2007

s. 18: 10. Dálus vai vuovddis?

Dán bihtás galget oahppit mitalit makkár eallit gávdnojit vákkis/vuovddis ja dálus. Ovdalگو oahppit bihtán álget, de hárrjehallabehtet dajaldagaid hállanbulljarggáin. Oahpaheaddji mearrida galgágo bihtta čovdot páras, ovdalگو čoahtkái gessu dahkko joavkkus.

Gos dát eallit orrot?

... orru vuovddis.

... orru dálus.

Ságastala áinnas elliid ivnniid birra

Oarri lea ruškat.

Njoammil lea ránis.

...

ULBMIL LEA AHTÉ OAHPPIT GALGET

- máhttit namaid elliin vuovddis ja dálus
- máhttit mitalit makkár eallit leat dálus
- máhttit mitalit makkár eallit leat vuovddis

Rieban orru vuovddis.
Reven bor i skogen.

10. Dálus vai vuovddis?
På gården eller i skogen?
Gos orrot dát eallit? Mital!
Hvor bor disse dyrene? Fortell!

Gáhttu orru dálus.
Katta bor på gården.

		
spildni	rieban	vuonccis
		
oarri	beana	gussa
		
gálica	sávza	bierdna
		
ealga	gáhttu	njoammil

18 Vákkiin 1

s. 19: **11. Luonddunamahusat**
12. Sámi báikenamat

Sámi báikenamat sisdolet dávjá luonddunamahusaid. Ságastala maid mearkkašit luonddunamahusat, ja gávna ovdamearkkaid dáidda dárogillii. Oahppit geat máhttet juo čállit, čállet sámi luonddunamahusaid bihttái 11. Máhttetgo oahppit eará luonddunamahusaid?

Báikenamabihtás oaivvilduvvo ahte juohke skuvla dahje oahpaheaddji ieš vállje báikkálaš sámi báikenamaid maid háliida ahte oahppit galget oahppat. Soaitimis máhttet juo oahppit muhti sámi báikenamaid? Vállje áinnas dovddus ja áigequovdilis namaid vákkis dahje lagaš báikkiin. Čilge maid báikenamma mearkkaša. Lea buorre jus oahppit besset imaštallat manne ja mo sámi báikenamat leat ožžon dien nama.

Jus gávdnojit muitalusat mat leat čatnon iešguđet báikenamaide, de sáhtta daid áinnas ohppiide muitalit. Dát muitalusat bohtet nannet oahppanberoštumi, ja seammás dahket muitalusat ahte lea álkit dáid báikenamaid muitit.

Bihtás 12:s čállet oahppit ovttá dahje eanet sámi báikenamaid. Bihtta sáhtta skuvllas bargat, dahje ruovttubihtán oažžut.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- háleštít luonddunamahusaid birra
- oahppat muhtin luonddunamahusaid sámegillii
- oahpásmuvvat muhtin báikkálaš sámi báikenamaide

s. 20: **Lottit vákkis**

Háleštehpēt makkár lottit vákkis gávdnojit. Soaitimis máhttēt juo muhtin oahppit dárogiel dahje sámegiel loddenamaid?

Čájēt loddeplánšša ohppiide. Oahpásmuva lottiiguin ja daid sámi namaid. Makkár lottiid leat sii oaidnán? Makkár jienaid dat ráhkadit? Leago lottiin eará namat sin guovlluin?

Jus oahppit máhttēt ivnniid, de sáhttibehťēt háleštít makkár ivnnit lottiin leat govain.

Evttohusat joatkkabarguide:

1. Tevdne lotti

Oahppit tevdnejit ja ivdnejit ovttá dahje eanet lottiid čállin- dahje tevdnengirjái, dahje sierra árkii. Sii guđēt čállit máhttēt, čállet lotti sámegielnama vuolábeallái.

2. Lottiid geahččat

Makkár lottit gávdnojit skuvlla lahka? Válde ohppiid mielde ja mannet geahččat.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- oahppat muhtin loddenamaid vákkis
- máhttit sámegielnama loddii

3. Lávlla Meahccemátki

Meahccemátki lea lávlla gos leat ollu elliid ja lottiid namat. Lávlla gávdno lávllagirjii *Šuoŋaid šaldi* (Liv Tone Boine, Davvi girji 2008). Girji lea bienalaš ja čábbát illustrerejuvvon. Girji heive maddái bures lottiid ja elliid birra háleštit. Makkár elliid ja lottiid gávdnet oahppit govas? Šuokŋa lea *Blåmann, blåmann, bukken min*.

4. Sátneoahppankoarttat Lottit vákkis

Barget áinnas sátneoahppankoarttaid *Lottit vákkis* hárhallat eambo sániid. Sátneoahppankoarttat gávdnojit guovtti veršuvnnas, okta mas leat dušše govat, na nubbi mas leat sihke govat ja teakstakoarttat. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

5. Speallat Ealle- ja loddebingo

Divtte ohppiid speallat *Ealle- ja loddebingo* dát lea vuogas doaimma oahppat eanet loddenamaid, seammás maddái geardduhit elliidnamaid vákkis. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

6. Civzakoarttat Lottit vákkis

Civzakoarttat *Lottit vákkis* leat vuohkkasat go galget loddenamaid hárhallat. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit merkejit rivttes sániid civzaniin, dahje tuššain maid sáhtá sihku. Gávnna civzakoarttaid [dáppe](#).

s. 21: 13. Lottit vákkis

Bihtta 13 sáhtta okto bargat, guovttis dahje olles joavkkus. Oahppit galget *guldalit* dahje *lohkat* sániid mearridandihte makkár loddenamat heivejit makkár loddái. Oahppit sárgejit rivttes sáni dahje gova vuollái.

Buot lottit gávdnojit loddeplánššas siidu 20:s.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- máhttit sámegeidnamaid lottiin vákkis
- lohkat álkes sámegeid sániid
- gávdnat teavstta ja gova mat heivejit oktii

s. 22: 14. Dás váilot muhtun bustávat

Dán bihtás galget oahppit gávdnat bustávaid mat váilot lottiid namain. Sii sáhttet guldalit váilevaš jiena ja gávdnat makkár bustáva váilu, dahje ohcat sániid loddeplánššas siidu 20:s, ja dieinna vugiin gávdnat rivttes bustáva maid devdet.

Lávlla *Alit lottáš* čuovvu šuoŋa *Fløy en liten blåfugl*.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- gávdnat bustávaid mat váilot sániin
- dovdat lodde sániid
- lálvut *Alit lottáš*

s. 23: 15. Logut

Dás leat mii válljen geahččat loguid 0:s 10 rádjái. Jus oahppit juo leat sihkkarat dáiguin, de sáhttibehtet bargat 20 rádjái.

Hárjehallet loguiguin 10 rádjái (dahje 20) ovdal álgibehtet bihtáin 15. Gihpas lea mánga siiddu maid lohkamii sáhtta geavahit; illustrerejuvvon sátnelista s. 6:s, alfabehta s. 8:s, feara mii s. 12:s, eallit elliidplánššas s. 16:s jna. Oahppit sáhttet maid lohkat dinggaid luohkánjas, dahje olgun lohkat feara maid.

Bihtás 15:s galget oahppit geahččalit gávnnahit makkár logu oahpaheaddji dadjá. Sii bidjet rieggá rivttes logu birra. Bohtet eambo lohkohtát manjit siidduin.

Min skuvllas leat mii málen lohkohtá mas leat logut 1-100 skuvlla asfáltašilljui. Oahppit njuikot lohkoruvttáide ja lohket jitnosit. Oahpaheaddji veahkeha dárbbu mielde, ja oahppit njuikot nu guhkás go nagodit lohkat.

Evttohusat joatkkabargguide:**1. Civzzakoarttat *Logut***

Civzzakoarttat *Logut* leat vuohkkasat go galget loguid hárjehallat. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit merkejit rivttes sániid civzzaniin, dahje tuššain maid sáhtta sihkut. Gávnnaht civzzakoarttaid [dáppe](#).

2. Sárgut bagadusaid mielde

Oahppit barget guovttis ja guovttis, ja galget bagadit nubbi nuppi galle nubbi galgá sárgut, ja makkár ivnni son galgá geavahit. Bagadeapmi galgá leat álki nuoramus ohppiide ja veahá váddásat boarrásiidda:

Sárggo guokte riebana.

Don galggat sárgut guokte ruškes riebana.

3. Ivdne gova

Dán lassibihtás galge oahppit gávdnat rivttes vástá-dusa iešguđet rehkettihtáin ovdal go sáhttet ivdnet illustrašuvnnaid. Bihtá gávnnaht dás [dáppe](#).

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovdat / šaddat sihkkarat loguide 0:s 10 rádjai
- lohkat 10 rádjai (dahje 20) sáme-gillii
- čállit loguid bustávaiguin

s. 24: 16. Galle?

Introdusere/gearddut lohkosáni *galle* mii mearkkaša *hvor mange*. Dán bihtás galget oahppit lohkat elliid. Galle ealli leat juohke nális? Oahppit čállet loguid siffariiguin bovssaide, ja bustávaiguin čállinlinnjáide. Dás sáhtta oahpaheaddji mearridit gii galgá čállit loguid bustávaiguin, ja gii galgá geavahit siffariid. Soames sáhtta máhttit goappašiid?

Gos ássat eallit? Makkár ivnnit leat sis?

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- máhttit loguid 0:s 10 rádjái
- máhttit lohkat 0:s 10 rádjái sámegillii
- čállit loguid siffariiguin dahje bustávaiguin

s. 25: 17. Galle?

Maiddá dán bihtás galget oahppit elliid lohkat. Galle ealli leat juohke bovssas? Oahppit čállet loguid siffariiguin bovssaide, ja bustávaiguin čállinlinnjáide. Oahpaheaddji mearrida mii iešguđet oahppái heive buoremusat.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- máhttit loguid 0:s 10 rádjái
- máhttit lohkat 0:s 10 rádjái sámegillii
- čállit loguid siffariiguin dahje bustávaiguin

s. 26: Ivnnit

Dán ivdneplánššas leat mii mearridan ovdanbuktit ovcci ivnni. Mii leat maiddá válljen váldit mielde sihke predikativa- ja attribuhttahámiid vai oaidnit ahte gávdnojit iešguđet lágan hámit. Mii leat vásihan ahte oahppit dovdet goappašiid hámiid mánáidgárdde rájes. Muhtin oahppit soitet leat oahppan nuppi hámi, ja earát fas dan nuppi. Dalle sáhttit oahpahit ahte goappašagat leat riehta, muhto geavahuvvojit sierraláhkai. Jus oahppit leat dasa láddan, de sáhttit áinnas hárhallat cealkagiid gos geavahit goappašiid hámiid. Jus ii, de sáhtta oahpaheaddji mearridit goappá hámi geavahit.

Áigeguovdilis cealkagat:

Govas lea rukses lávvu.

Lávvu lea ruksat.

Evttohusat joatkkabargguide:**1. Elliid ivnnit**

Mana ruovttoluotta siidu 6:i ja jeara ohppiin makkár ivnnit leat illustrašuvnnain. Oahppit sáhttet vástidit dušše ivnniin, frásain dahje olles cealkagiin. Atte ovdamearkkaid mo sáhttet vástidit:

fiskat

fiskes albbas

Albbas lea fiskat.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahppat/geardduhit muhtin ivnniid sámegillii

Elliid- ja lottiidplánša siidu 14, 16 ja 20 heive bures hárjehallat ivnniid frásaid-/dajaldagaiguin. Seammás besset oahppit geardduhit sámi sániid maid ovdal leat oahppan dán gihpas: *Gáhhtu lea ruškat. Miŋka lea ránis. Govas/Siiddus lea ruškes gáhhtu/ránes miŋka.*

2. Biktasat

Heive maiddái bures háleštit makkár biktasat ohppiin odne leat, ja makkár ivnnit leat sis.
Mus leat alit buvssat badjelis odne.

3. Lávlla *Gea mu gávttis*

Lávlla gávdno [dáppe](#).

4. Civzzakoarttat *Ivnnit*

Civzzakoarttat *Ivnnit* leat vuohkkasat go galget ivnniid hárjehallat. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit merkejit rivttes sániid civzzaniin, dahje tuššain maid sáhhtá sihkut. Gávnnat civzzakoarttaid [dáppe](#).

5. Cealkabuđaldat *Ivnnit*

Mii leat ráhkadan cealkabuđaldaga maiguin oahppit sáhhtet buđaldit dan botta go vurdet, oassi stašuvdnaoahpahusas, dahje go oahppit ieža galget válljet doaimmaid. Fáddá lea ivnnit, ja ollu sánit mat leat illustrerejuvvonsátnelisttus siidu 7 dán girjjis leat dán bargobihtás. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

6. Lávlla *Alit lottáš*

Alit lottáš lávlla siidu 22 sáhhtá *alit* sáni lonuhit muhtin eará ivnniiguin. *Giđđat aktii girdii čáhppat/vielgat/fiskat/ruoksat lottáš...*

s. 27: 18. Guldal ja ivdne

Bihhtá 18 lea guldalanhárjehus gos oahppit galget ivdnet gova oahpaheadji bagadusa mielde. Oahppit fertejit dovdat ivnniid ja sániid maid goahtesajis sáhhtet gávdnat.

Álgge geardduhit dábáleamos ivnniid ivdneplánššas s. 26:s, ja sániid illustrerejuvvon sátnelisttas s. 6:s, jus orru dárbu. Atte das maŋŋá oanehis bagadusaid ohppiide. Čilge/gearddut ohppiide mii Govas lea/t mearkaša. Divtte ohppiid gárvvisin ivdnet juohke bagadusa gaskkas.

Oahpaheadji vállje ieš mat galget ivdnejuvvot, ja makkár ivnnit galget geavahuvvot. Oahppit sáhhtet maiddái ieža friddja beassat ivdnet, dahje eará ohppiid bagadusa mielde. Dás heive bures guovttis ja guovttis ovtta bargat.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- áddet álkes bagadusaid
- ivdnet bagadusa mielde
- máhhtit ivnniid ja sániid dasa maid sáhhtá gávdnat goahtesajis

Dá muhtin ovdamearkkat bagadusaide:*Govas lea ruoná lávvu.**Govas lea fiskes beaivváš.**Govas lea alit johka.*

dahje

*Lávvu lea ruoná.**Beaivváš lea fiskat.**Johka lea alit.***s. 28: Muorjjit**

Murjet lea álo miellagiddevaš doaibma min olgoskuvllas. Oahppit váldet mielde smávva gievnnáža gosa sáhttet murjjiid čoaggit. Go leat murjen, de sáhttet ráhkadit muorjemeastu maid besset láibevejahas bidjat eahkedis dahje idit borramii.

Dábáleamos muorjjit leat muorjeplánššas. Háleštehpēt makkár murjjiid oahppit liikojit, ja makkár muorjjit gávdnojit vákkis. Soitet muhtin oahppit leamaš juo mielde muorjemeahcis? Makkár murjjiid čoagget dalle? Geainna lávejit sii murjet? Dás heive bures geardduhit sániid nugo *áhkku*, *áddjá*, *áhčči*, *eadni*, *viellja*, *oabbá*.

Lea dehálaš doalahit sagastallandási maid oahppit hálddašit.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- oahppat/geardduhit sámegeiel sáni muorji
- oahppat/geardduhit muorjenamaid

s. 29: 19. Ivdne murjjiid

Dán bihtás galget oahppit dovdat murjjiid mat leat illustrášuvnnain. Sii galget ivdnet murjjiid rivttes ivnniiguin. Sii geat čállit máhttet, čállet muorjenamaid čállinlinnjái illustrášuvnna vuolde.

Makkár muorjji jáhkket oahppit nieida govassá čoaggá?

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- máhttit sámegeiel muorjenamaid
- čállit sániid sámegeilli

s. 30: Vuovddis

Dán siiddus čájehuvvo ohppiide muhtin doaimmat maid Olmmáivákki skuvla lágida olgoskuvllas vákkis. Geahča ja hálešteppe govaid birra. Loga ja jorgal juohke govvateavstta ovttas ohppiiguin.

Ráhkedeppet iežadet seidneáviissa. Jus dis leamaš olgoskuvla, de sáhttibehtet válljet muhtin govaid fáddábeivviin, ja ráhkadit daidda teavstta. Divtte ohppiid buktit teakstaevttohusaid juohke govvii. Geavaheppet áinnas digitálatávvala go bargabehtet vai oahppit oidnet gova ja teavstta seammás. Teavstta sáhtta maiddá ovdagihitii čállit.

Go dáinna leppet geargan, de liibmebehtet gova ja teavstta garrabáhpárii. Laminere dahje bidjet kontáktabáhpára vai seidneáviissa bistá čába guhkká. Hengejehket aviissa dakkár sadjái gos oahppit ja oahpaheaddjit oidnet.

Seidneáviissa lea buorre tuvramuitun ohppiide.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- lohkat álkes teavstta govvii
- váldit oasi eará ohppiid vásihusaid meahcceskuvlla ektui
- čállit sániid dahje álkes teavstta govaide giehtačálusin dahje tastaturan
- geavahit digitála reaidduid čállin dihtii sániid ja oanehis cealkagiid

s. 31: 20. Makkár sániid don gulat?

Dá lea guldalanhárrjehallan gos oahppit galget čájehit maid leat oahppan. Čilge ohppiide ahte galget bidjat rieggá birra daid sániid maid gullet, okta sátni juohke linjjás. Bihtás 1:s sáhtte omd. válljet sániid gaskkal *dolla – muorjijt – fáhcat*. Oahpaheaddji vállje ieš makkár sániid birra oahppit galget bidjat rieggá.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- guldalit ja dovdat sániid
- čájehit iežas máhttu

**s. 32: 21. Mital mat leat govvas
22. Oahppit meahcceskuvllas**

Geavat oahpistangova *Vákkis* siidu 5:s háleštan vuolggasadjin. Oahppit sáhttet áinnas guovttis ja guovttis háleštit gova birra.

Oktasaš čoaikkáigeasu oktavuodas boahit sihkarit vásihit ahte go buohtastahttit vuosttas geardde hálešteami, de lea dál ohppiin álkit hállat, ja lea stuorát sátneriggodat ja eambo mitalit.

De dehálaš čalmmustahttit dán ovdáneami nu ahte oahppit ieža fuomášit maid sii leat oahppan dan botta go fáttáin leat bargan. Ovdáneapmi lea dehálaš movttiidahttin oassi gielain viidáseppot bargat.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- čalmmustahttit ohppiid njálmmálaš giellaovdáneami
- geavahit tevnega álgun ságestallamii
- loahpahit girjji bargguiguin

Manjimuš bihttá gihpagis lea oaivvilduvvon bargat *Váikkiin 1*. Geahčat govaid ja loga maid oahppit lohket. Divtte juohke oahppi mitalit maid sii oaivvildit olgoskuvlla birra vákkis, dahje iežaset fáddábeivviid birra.

Mon liikon ...

Lea suohtas/láittas/... meahcceskuvllas.

Mu mielas lei/lea ...

5. Olgobargu

DOAIBMA/FÁDDÁ

Mii vuolgit meahcceskuvlii

Ovdabargu/Ávdnasat

Iskkas gávdnojitgo báikkálaš mitalusat ja cukcasat guovllus gos galgabehtet johtit.

Giellabarggahanguigalusat

Oahpes ášši lea ahte ohppiid leat váttis oažžut giela geavahit buses, biillas dahje váccedettiin. Sáhtta goitge plánat báikkiid gos bisána mitalit báikkálaš mitalusaid, dahje gos oahppit ohppet luonddunamahusaid ja sámi báikenamaid maid «ovddal bohtet» jođedettiin.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Lávostallan

Ovdabargu/Ávdnasat

Jus lea vejolaš, de berre váldit mielde lávvomuoraid ja loavdaga vái sáhtta cegget árbevirolaš lávu. Lea ovdu jus lea mielde olmmoš gii lea hárvánan lávuin ja máhtta mitalit ja čájehit mo cegget, bierggastit ja atnit lávu.

Váldde mielde plánšša *Lávostallan* ja *Lávus*, ja ane dan veahkin ceggedettiin juogo árbevirolaš lávu dahje ođđaágásaš lávu mas leat alumiidnastákkut.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtin sámi báikenamaid
- oahpásmuvvat báikkálaš mitalusaide
- geardduhit/oahppat muhtin luonddunamahusaid

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovdáhit veaháš mo árbevirolaš lávu latnjaortnet ja atnu lea
- doaimmalmahttit giela spealuid ja sátnekoarttaid veagas
- gullat máidnasiid ja mitalusaid sámegillii

Giellabarggahanguoigalusat

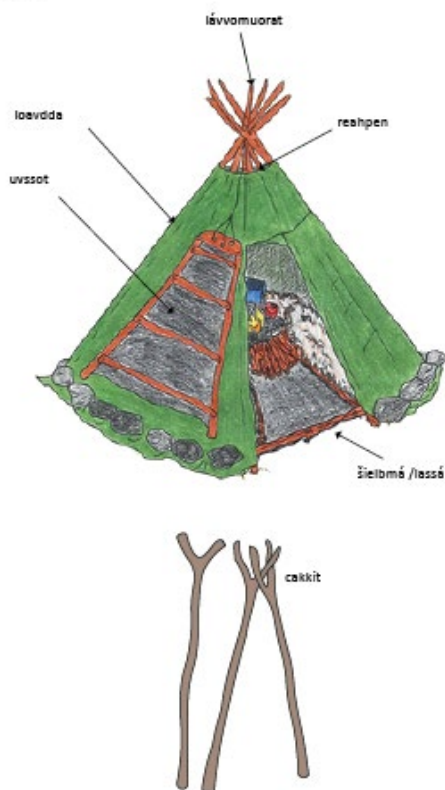
Jus oahppit veahkehit cegget leairra, de sáhttá ovttageardánit čilget maid dahká.

Manjá go lávvu lea ceggejuvvon, de sáhttibehtet čoahkkanit lávvui ja háleštit árbevirolaš goahte- dahje lávvoortnega birra. Dán sáhttá dahkat sihke sáme- ja dárogillii.

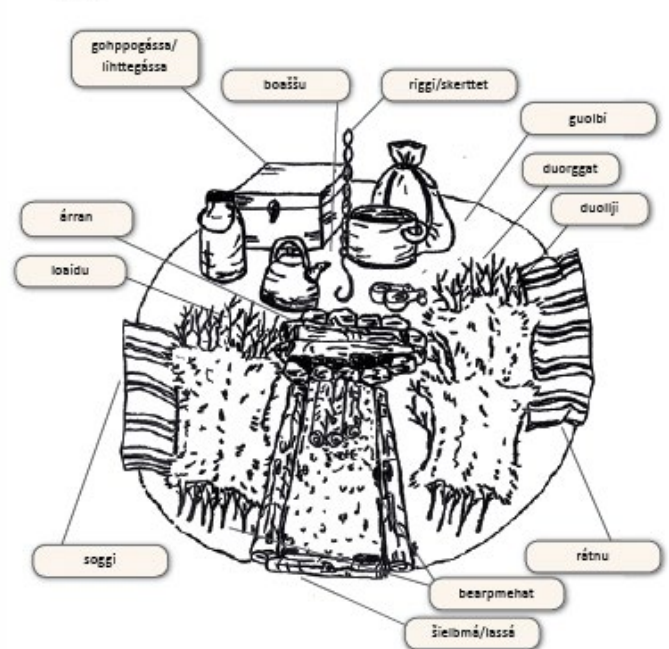
Lávvu lea maid vuogas čoahkkananbáiki jus dálki lea heittot, dahje lea «joavdelasvuohhta». Dáppe sáhttet oahppit sártnodit meahcceskuvlla birra, gullat máidnasiid ja muitalusaid, speallat breahhtaspealuid dahje memory, dahje bargat sátnebánko-koarttaiguin mat gullet fáddái.

Ii leat ulbmil ahte oahppit galget oahppat doahpagiid, dasgo dat lea *Váikkiin 3* ja *4* oahppanulbmilat. Ohppiid mielas dáidá dattege leat sihke ávki ja somá gullat dán birra dán dásis.

Lávostallan

Lávus

DOAIBMA/FÁDDÁ**Dolastallan****Ovdabargu/Ávdnasat**

Leiraskuvlla dahje fáddábeaivvi (-beivviid) lágideami diibmoplána berre čálihuuvot, laminerejuvot ja hengejuvot dollasadjái, mii lea lunddolaš čoahkkananbáiki. Diibmoplána oažžu leat sihke sámegillii ja dárogillii.

Meahcceskuvllas-plánša ja sátnelistu *Goahtesaji barggut ja doaimmat vákkis* berrejit maid hengejuvot nu ahte váhnemat, geat háliidit veahkehit, oahppit ja oahpaheaddjit oidnet daid.

Jus lea plánejuvvon ahte boarráset oahppit galget dramatiseret *Boradanboddu vákkis* mitalusa, ja ovdanbuktit dan nuorat ohppiide, de heivešii bures lohkat ja háleštit mitalusa birra ohppiiguin ovddalgihtii, nu ahte dovdet sisdoalu.

Giellabarggahanguigalusat

Go galgat dolastallat, de sáhttit háleštit das maid dárbašit go galgat dola dahkat. Mii sáhttit vuosehit mas mii sárdnut nu ahte čujuhit, čájehit dahje viežžat dan mas hupmat. Dainna lágiin čielgá buorebut ohppiide maid mii oaivvildit.

Várut barggahit ohppiid nu ahte jearat gažaldagaid sámegillii, gearddut gažaldagaid mángii. Jeara seammá gažaldagaid dárogillii jus lea dárbu.

Čielga dolastallanbargu sáhtta leat čohkket ohppiid jovkui mii galgá dahkat dola. Barggaha ohppiid nu ahte jearaha sis dihtetgo maid dárbaša go dola galget dahkat, ja bivdá sin dan viežžat. Bálká sáhtta leat ahte besset márffiid bassit dolas.

Dát bargobihtta sáhtta maid leat bargobihtta luonddubálgá várás.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahppat sániid maid dárbaša dolastallamis
- oahppat álkis cealkagiid fáddái

Áigeguovdilis sánit: Geahčas illustrejuvvon sátnelisttu gihppaga siiddus 6 dahje *Meahcceskuvllas*-plánššas.

Áigeguovdilis cealkagat:

- Maid mii dárbašit go galgat dolastallat?
- Mii dárbašit geđggiid, bessiid, muoraid ja riššaid.
- Sáhtátgo viežžat...? Gii gille viežžat ...?
- Gilletgo viežžat ...?
- Gii sáhtta...?

DOAIBMA/FÁDDÁ**Goahtesajis****Ovdabargu/Ávdnasat**

Ane fal sátnebánjkokoarttaid sadjosis.

Giellabarggahanguoigalusat

Dan botta go mii leat čeahkis dola birra, de sáhttit sártnodit das mii goahtesajis lea, gos hissegeat leat jna. Dát sáhttet leat lunddolaš hálešteamit, dahje plánejuvvon aktiviteahhta. Sáhttet háleštit guoktin dahje smávva dahje stuorra joavkun.

Sáhtta barggahit ohppiid nu ahte jearaha sámegillii. Gearddut fal jearaldagaid mángii. Jeara seammá jearaldagaid dárogillii jus lea dárbu.

Dás sáhtta atnit sátnebánjkokoarttaid dahje *Meahcceskuvllas*-plánšša veahkkin oažžut ohppiid geavahit giela.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- máhttit sániid mat mitalit mat goahtesajis leat
- oahppat ovttagardánis cealkagiid fáddái

Áigeovdilis sánit: Geahčas illustrejuvvon sátnelisttu gihppaga siiddus 6 dahje *Meahcceskuvllas*-plánššas.

Áigeovdilis cealkagat:

- Mii dát lea?
- Mat dát leat?
- Mii/mat lea/t goahtesajis?
- Goahtesajis lea/t ...
- Mital maid oainnát goahtesajis.
- Gos du lávvu lea?
- Makkár ivdni das lea?
- Gos hivsset lea?
- Muite fal bassat gieđaid!
- Dál lea boradanboddu!
- Maid don borat?
- Mon boran ...
- Maid don siđat?
- Mon siđan ...
- Giitu biepmu ovddas!
- Sáhtátgo veahkehit mu?

DOAIBMA/FÁDDÁ**Lávkkas****Ovdabargu/Ávdnasat**

Ane sátnebánjkokoarttaid sadjosis, dahje «čájehanlávka» man sisa oahpaheaddji lea coggan dábálaš biergasiid beaivemohki dahje idjadanmohki várás.

Giellabarggahanguoigalusat

Dola birra dahje lávus sáhtta sártnodit das mii mis lea lávkkas. Dát sáhttet leat lunddolaš hálešteamit, dahje plánejuvvon aktiviteahhta. Sáhttet háleštit guoktin dahje smávva dahje stuorra joavkun.

Barggat ohppiid nu ahte jearahat sámegillii. Gearddut fal jearaldagaid mángii. Jus oahpaheaddji vállje atnit fysalaš lávka ovdamearkan, de roggá ovttá ja ovttá biergasa lávkkas ja jearrá mii dat lea, makkár ivdni das lea jna. Jeara seammá jearaldagaid dárogillii jus lea dárbu.

Dás sáhtta atnit sátnebánjkokoarttaid dahje *Meahcceskuvllas*-plánšša veahkkin oažžut ohppiid geavahit giela.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahppat sániid mat mitalit mat goahtesajis leat
- oahppat cealkagiid lávka birra ja mii doppe lea

Áigeovdilis sánit: Geahčas illustrejuvvon sátnelisttu gihppaga siiddus 6 dahje *Meahcceskuvllas*-plánššas.

Áigeovdilis cealkagat:

- Gos du lávka lea?
- Makkár ivdni dás lea?
- Mii dus lea lávkkas?
- Mat dus leat lávkkas?
- Lávkkas lea/t ...
- Leago dus ... lávkkas?
- Lávkkas mus leat fáhcat, ullobáidi, ullobuvssat, nohkanseahka, niesti, niibi, guksi ...

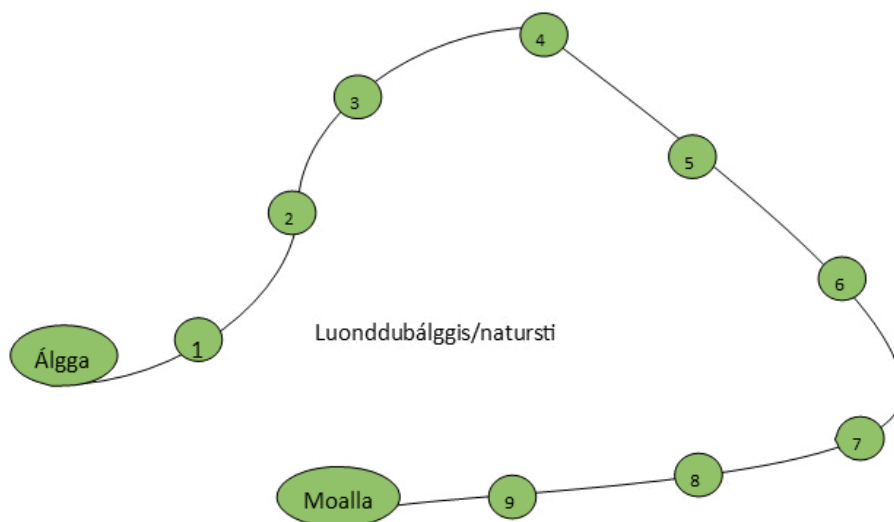
DOAIBMA/FÁDDÁ**Luonddubálggis****ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET**

- dovdát/máhttit lottiid/šattuid/elliid namaid

Ovdabargu/Ávdnasat

Dán aktivitehtii liikojit eanaš oahppit hui bures. Aktiviteahtta ferte plánejuvvot bures ovddalgihtii. Oahppit barget smávva joavkkuin (4-5 oahppi) čoavdin dihtii iešguđetgelágan barggaid. Ulbmilat ja áigejuovdilis frásat leat dan duohken mo hoidu čađahuvvo – danne sáhtta dás dušše hui obbalaččat sátnádit ovddalgihtii.

Luonddubálggis sáhtta lágiduvvot dušše teorehtalaš bargobihtáiguin, dahje teorehtalaš ja praktihkalaš bargobihtáid ovtastemiin. Praktihkalaš bargobihtát gáibidit ahte lágidettiin leat lasi resursaolbmot doaimmas.

Detálgaplánen ja čađaheapmi lea maiddái dan duohken mo oahppijoavku lea oktiibiddjovuvvon.

Dáppe bohtet bargobihtáevttohusat mat sáhttet adnojuvvot luonddubálgás. Bargobihtát ja válddahusat gos iešguđege boasta lea, ferte heivehuvvot báikái gos dáhpáhuvá.

Giellabarggahanguoigalusat**A: Go leat dušše sámegielloahppit joavkkus**

Ovddalgihtii ráhkada bagadusaid ja bargobihtáid sámegillii, muhto dat eai galgga beare váddásat.

B: Seahkálas oahppijoavkkut (sihke sámi ja dáru)

Berre ráhkadit gihpu mas leat bargobihtát/bagadusat dárogillii ja seammát sámegillii. Ovttasbargojoavkkut berrejit leat «buhtes» giellajoavkkut, ja sámegielloahppit berrejit oažžut bargobihtáideaset ja bagadusaideaset sámegillii.

>>>

C: Hui hárve sámegielloahppit dárogieljoavkkus

Dás sáhtta geavahit dárogielhoiddu vuolggasadjin, muhto sámegielloahpaheaddji berre čuovvut «su» ohppiidis ja geavahit sámegiela njálmálaččat iešguđege boasttas.

Mihtomearrin dáinna aktivitehtan lea dan duohken mo čađahehpet dán – olgeš ravddas lea boksa mas leat muhtin evttohusat.

DOAIBMA/FÁDDÁ**Biebmu***Iđitbiebmu**Boradanboddu**Gaskabeaivvit**Eahketbiebmu***Ovdabargu/Ávdnasat**

Olmáivákki skuvllas lea álo 9. luohkás ovdasvástádus málestit buohkaide geat leat meahceskuvllas mielde. Vuosttas beaivvi lea dábálaččat «mátkemális», dalle lea buot oassálastiin alldeset mielde buot ráhkadanávdnasat, ja de leat 9. luohká oahppit geat ráhkadit borramuša. Nuppi beaivvi láve skuvla fállat mállása – ja vákkis ráhkadit dábálaččat juoidá lábbá- dahje sávzzabierggus.

Smávvaskuvllas sáhtta mis maid leat biebmu fáddán. Mii sáhttit háleštit biepmus man borrat, dahje ráhkadit ieža iđitbiepmu, beavebiepmu dahje eahketbiepmu.

Mii leat čohkken muhtin álkis biebmorávvagiid maid sáhttibehet atnit jus háliidehpet ráhkadit borramuša ovttas nuoramus ohppiiguin. Biebmorávvagiid gávnnat [dáppe](#).

Giellabarggahanguoigalusat

Borademiin sáhttit háleštit das makkár borramuš ja niesti mis lea mielde, leago mis borranmiella dahje goiku, maid háliidit birrat ja juhkat jna. Jeara gažaldagaid maida oahppit sáhttet geahččalit vástidit.

Nuoramusaide sáhtta leat buorre gullat gažaldagaid sihke sámegillii ja dárogillii. Gearddut ánnas moanaid gerddiid sámegillii, ovdal go dárbbu mielde jearat seammá gažaldaga dárogillii. Ii leat oaivil ahte oahppit galget oahppat buot sániid ja frásaid, muhto dovdáhit gažaldagaid ja máhttit vástidit eaŋkalit.

Dát sáhttet leat sártnodeamit mat leat lunddolaččat, dahje plánejuvot bargobihtát, dahje goappašagat.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- oahppat sániid ja álkis cealkagiid mat gullet borademiide

Áigeguovdilis cealkagat:

- Makkár biebmu dus lea lávkkas?
- Mus leat ...
- Leatgo nelgon?
- Leatgo ...?
- De lean./In leat.
- Maid don siđat?
- Mon siđan ...
- Siđatgo ...?
- De siđan.
- Maid don jugat?
- Mon jugan ...
- Maid don borat?
- Mon boran ....
- Liikotgo ...
- Mon liikon ...
- Sáhtátgo saddet munnje ...?
- Giitu biepmu ovddas!
- Dearvuhta!/Eale dearvan!/Šatta falli!

DOAIBMA/FÁDDÁ**Lávlagat ja stoahkan****Ovdabargu/Ávdnasat**

Mis leat álo ovttarattalávlumat ja stoahkanbottut main ceahkit leat seahkálássii go leat meahcceskuvllas. Mánngga oahppi mielas leat stoahkandiimmut, main boarráseamos ohppiin lea ovddasvástádus stoagahit ja guoimmuhit nuorabuid, meahcceskuvlla suohttaseamos doaimmaid gaskkas. Dakkár doaimmat fertejit plánejuvvot ovdal go meahcceskuvla dollojuvvo.

Gaska- ja nuoraidceahki oahppit juhkkjuvvojit joavkkuide ja ožžot veaháš áiggi skuvllas plánet makkár aktivitehtain sii háliidit ovddasvástádusa. Mii lávet dadjat ahte juohke joavku galgá plánet ja ráhkkanahit uhimus golbma aktivitehta. Molssaeaktun sáhttet oahpaheaddjit plánet iešguđetgelágan aktivitehtaid.

Organiseren ja hoidu lea dan duohken man galle oassálasti leat, ja mo oahppijoavku lea oktiibiddjojuvvon giela ja agi dáfus.

Boradanbodu vákkis lea engelas máidnasa *The little red Hen* eará láhkai sátnáduvvon veršuvdna. Dan gávnnat [dáppe](#). Dát muitalus heive bures gaskaceahki dahje nuoraidceahki ohppiide hárhjehallat ja dramatiseret smávvaskuvlla sámegiellohppiid várás.

Giellabarggahanguoigalusat

Dii ieža mearridehpet man garra fokus galgá leat sámegielas dáid stoahkan- ja aktivitehtain. Sámegielloahppit gaska- ja nuoraidceahkis sáhttet áinnas lávlut sámegillii, dahje stoahkat álkes giellastohkosiid ovtta smávvitceahkki mánáiguin.

Molssaeaktun sáhtta veardidit dán friijaboddun, jus oahppit leat beavvi bargan gielain. Stoahkanbottut leat muhtimin deháleabbon go giellaoahpahus.

Joavkkuin gos buot oahppit leat sámegiel hállit, sáhttet buot stohkosat, lávlagat ja aktivitehtat leat sámegillii. Seaguhuvvon joavkkuin berrejit sámegiel oahppit oassálastit stohkosiin ja aktivitehtain earáiguin. Sámegiel oahpaheaddji sáhtta maid vejolaččat plánet muhtin aktivitehtaid maid buohkat čađahit sámegillii, maiddá sii geat eai hálddaš sámegiela.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geavahit giela iešguđetgelágan oktavuodain
- leat mielde dahje guldalit dramatiserema
- oahppat muhtin sámi lávlagiid

Lávllaevttohusat leat gávdnamis

[Lávlagat ja hoahkammat.](#)

Eará stoagus- ja aktiviteahhtaevttohusat mat heivejit giellahárjehusaide ja giellabarggahusaide:

Áddestallanstohkosat, Tante Knute, Kima stoagus, Slå på ring, Bierdna nohká, murjen, mitalusboddu, hálggu bálkesti, njoarostit, gilpe, *Sisten*, *Stiv heks*, *Haija bohtá*, *Rukses čuovga*, *Bro, bro brille*.

Haija bohtá

Dá sáhtá álkis heivehusain dahkat oahpes stohkosa eará stoagusin dan mielde maid háliida hárjehallat:

Bierdna bohtá stohkosis sáhtá ovdamearkan hárjehallat ja geardduhit elliid namaid (ovdamearkan: buoidda, sáhpán, goddesáhpán, boazu jna.). *Bivdi bohtá* stohkosis sáhtá seamma láhkai hárjehallat lottiid ja elliid namaid maid sáhtá bivdit (ovdamearkan: rievssat, ealga ja njoammil).

Bierdna nohká

Okta oahppi galgá leat guovža, ja nuppit oahppit dahket gierddu su birra gii veallá eatnamis ja dahká oadđin. Oahppit gierddus lávlot *Bierdna nohká*, ja go lávlla nohká, de njuike guovža gilju čuoččat ja dohppe gitta nuppi oahppi. Son gii fáhtehallá, beassá leat guovža.

Kima stoagus

Dát lea muitánstoagus man sáhtá geavahit oahppat/geardduhit sániid, ja seammás hárjehallat visuála muittu.

Dá lea evttohus mii heive 3-6 oahppi jovkui: Bidjet muhtin sátnebánjkokoartta, dahje fysalaš dávvira, ovdamearkan hálggu, geađggi, niibbi, bastte, gohpu jna. čohkkánvuloža ala. Mađe eanet koarttat dahje dávvirat, dađe váddáseabbon šaddá. Čujut dávviriidda, daja sániid ja gearddut dassáži go buohkat máhttet daid. Bija ohppiid mannat oanehis viehkanmohkkái, ja jávkat dan botta ovtta koartta dahje dávvira. Go bohtet fas ruoktot, de galget dadjat sámegeinoma dávviris mii váilu. Gii máhtá dan ovddimus, beassá dalle fas välljet dávvira man jávkada. Jus dávviriid sirddaša dađistaga, de šaddá váddáseabbon. Lonut muhtin sániid manjá go golbma-njeallje vuoru leat mannan.

Sátnestáfeahhta

Dát lea aktiviteahhta mas oahppit ohppet/geardduhit sániid ja seammás hárjehallat muittu. Oahppit juhkkovvojit smávva luohkáid gaskasaš joavkkuide main leat 3-4 oahppi guhtesnai. Dás heive váldit mielde ovdaskuvlamánáid, jus sii leat mielde mátkkis.

Olmáivákki skuvllas ožžot 4. luohká oahppit ovddasvástádusa oahpahit ovdaskuvlajoavkku, 1., 2. ja 3. luohká, ohppiide dihto sániid. Sániid mat galget ohppojuvvot, sáhttet ovdamearkan >>>

leat elliid, lottiid dahje murjiid namat, dahje sánit gihppaga illustrejuvvon sátnelisttus. 4. luohká oahppit berrejit bures ráhkkanan dása skuvllas.

Oahppit geat leat ožžon bargun leat «oahpaheaddjin», čuoččastit veahá gaska eret joavkkuin geat leat biddjojuvvon čuožžut manjalaga. Sii ožžot roahkka čálistit sániideaset lihpuide maid váldet mielde vái muitet daid. Iešguhtege joavku vázzá/viehká 4. luohká oahppi lusa gii galgá oahpahit sidjiide sámegielsáni. Go oaivvildit iežaset máhttit sáni, de vázzet/vihket oahpaheaddji lusa gii máhttá sámegiela ja dadjat sutnje sáni sámegillii (ja mii dat lea dárogillii). Dasto čuoččastit ráiddu manjmužžii, ja válljejit ođđa oahppi geas lea ođđa sátni boahhte hávi go lea sin vuorru fas. Dás lea deatalaš ahte leat doarvái rávisolbmot geat «holdejit joavkkuid», ja geat dorjot nuorra oahpaheddjiid.

Land art/Dáidda luonddus

Oahppit galget dahkat dáidaga ávdnasiin maid gávdnet luonddus. Sii sáhttet ovdamearkan ráhkadit gova dahje bácci. Sáhttet bargat okto dahje guoktin/smávva joavkun. Govva dahje bázzi man ráhkadit, galgá gullat meahcceskuvlla fáddái. Go leat geargan, de sáhttá iešguhtege oahppi/joavku mitalit earáide maid lea ráhkadan. Muitalettiin sii atnet nu eatnat sámegielsániid ja frásaid go máhttet.

Dá lea liŋka govvaráidui mii soaitá leat oaivadeaddji: <https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/avdelinger/skolen/soreide-skole/8123/article-129131>

Savkalanstoagus

Oahppit čužžot gierdun, ja oahpaheaddjis lea mielde gubá sátneoahppankoarttat, dahje elliid ja/dahje lottiid govat mat leat ráhkaduvvon ealli- ja loddeplánšša vuodul. Okta oahppi geassá koartta dahje gova. Jus govas lea ovdamearkan *skuolfi*, de galgá oahppi savkalit: «*Mon lean skuolfi*» lagamus oahppái iežas olgešbealde, ja nubbi savkala dán fas oahppái gii lea su olgešbealde. Nu jotket dassáži go manjmuš oahppi lea beassan gullat sáni ja son dadjá dan jitnosit. Jus leat olu oahppit joavkkus, de sáhttá juohkit joavkku nu ahte gártá heivvolaš lohku oahppit juohke gierddus. Dás hárjehallet sihke guldalit, áddet ja gaskkustit álkis dieđáhusaid.

Dáin liŋkkain leat lasi olgostoagusevttohusat:

http://www.uteskoleveven.no/uteaktiviteter/uteleker.asp?Data_ID_Article=169&Data_ID_Channel=1

<http://www.calliidlagadus.org/Manaidgardi/assets/stoagusban-ku.pdf>

DOAIBMA/FÁDDÁ**Sámi báikenamat****Ovdabargu/Ávdnasat**

Sámi báikenamain gávdnat eatnat dieđuid luonddu ja kultur-historjjá birra.

Válddes mielde kárta mii čájeha guovllu gos dii lehpet. Kárta galget leat sámi báikenamat. Jus ii gávdno heivvolaš kárta mas leat sámi báikenamat, de sáhtá ieš sárgut álkidahttojuvvon kárta.

Guorahala gávdnojitgo mitalusat mat gullet báikenamaide.

Giellabarggahanguoigalusat

Váldde ohppiid mielde mátkkážii gohttenguovllu birra jus leat sámi namat váriin, njárggain, jávriin dahje eará báikkiin lagas-guovllus. Jus leat mitalusat mat gullet iešguđege báikenammii, de sáhtá dáid áinnas mitalit ohppiide.

Burra lea jus oahppit besset imaštallat manne ja mo sámi báikenamat leat šaddan.

DOAIBMA/FÁDDÁ**Muorjjit****Ovdabargu/Ávdnasat**

Váldet mielde skáluid ja vejolaš muorječoačkána. Váldet mielde muorjeplánšša, jus lea dárbu. Mii láviimet váldit mielde muorje- ja šaddoplánššaid mátkái. Mii lamineret dáid A5 sturrodagaide, ja čohkket dáid stripsaiguin dahje carabinrohkiiguin.

Láibepusiid sisa sáhtá čoaggit joŋaid dahje čáhpesmurjjiid. Jus háliidehpet ráhkadit measttu goahtesajis, muitet váldit mielde sohkkara ja lihtti mas lea lohkki. Čáhpesmurjjiin sáhtá sáhi ráhkadit, muhto gáibida eanet áiggi, ja heive buoret dán bargat skuvllas. Gávdnojit máŋga vuogi mo ráhkadit čáhpesmuorje-sáhpi, ja dáppe gávnat vuogi mo:

<http://naturengaver.blogspot.no/2015/09/krkebrsaft-rasaft.html>

Dás gávdnabehtet mo ráhkadit sarretmeasttu sámi vuogi mielde: [Bagadusat](#).

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtin dihto báikenamaid
- oahppat muhtin luonddunama-husaid (ovdamearkan: *vággi, johka, vuovdi, gieddi, gorži* jna.)

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat muorje sáni
- oahppat muorješlájaid namaid
- dovdat muorješlájaid
- geardduhit ivnniid

Giellabarggahanguoigalusat

Sáhttibehtet murjet lahka goahtesaji. Makkár muorješlájat gávdnojit? Dutket iešguđetgelágan daknasiid ja murjjiid, ja buohtastahttet oahpan dihtii erohusaid ja ovttaláganvuodaid. Geavahehpet plánššaid veahkkin oahpásmuvvan dihtii muorješlájaid ja šattuide.

Máistet dáid iešguđetgelágan muorješlájaid maid gávdnabehtet. Mo máistot? Murjjiid maid gávdnabehtet, oahppit vástidit suvrris (jokŋa), njálggat (giegajokŋa, váran, sarrit), vehá rihča (čáhppesmuorji) jna.

Mátkkis sáhttibehtet murjet mestui dahje jokŋasoktii (troll-krem). Oahppit sáhttet ráhkadit muorjemeasttu duolbaláibbiide dahje hávvarbuvrui jus dát leat plánejuvvon eahketbiebmun.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Šattut, lieđit ja muorat

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat várrešattuid namaid nugo šattut, lieđit ja muorat

Ovdabargu/Ávdnasat

Váldde mielde kláddagirjii man sisa beassabehtet deaddit šattuid, ja vehá stargaset árkkaid A5- dahje A6-formáhtas, skieraid ja kontaktabáhpára.

Ane šaddoplánšša ja vejolaš šaddočkakkáldatgirjjiid sadjosis.

Šaddočkakkáldat: Lukkari, Toivo og Heikkiarmas Lukkari, 1992: *Šattut Sámis*. Davvi Girji o.s.
Olsen, Ingunn, 2011: *Šattut*. Iđut.

Giellabarggahanguoigalusat

Barget ruktánaliissain, dahje vázzet mohki gohtensaji birra ja ohcet šattuid maid váldibehtet mielde skuvlii.

Atnet šaddoplánššaid ja šaddočkakkáldaga gávnnahtit šattuid šlájaid maid gávdnabehtet. Šaddoplánššaid gávdnabehtet [dáppe](#).

Gávdnabehtetgo sihke sámi ja dáru namaid šattuide? Vállje-
jehket 5-6 iešguđetgelágan šattu maid váldibehtet mielddádet. Vuogas lea bidjat šattuid deaddagassii vái goiket veaháš ovdal go bidjabehtet kontaktabáhpára sisa.

Skuvllas sáhttibehtet ráhkadit šaddočájáhusaža. Dát lea bargo-
bihtta mii bohtá fas gaskaceahkis, muhto dalle stuorát viido-
dagas ja eambo šattuiguin.

Oahppit sáhttet maiddái suokkardit makkár muorrašlájat

gávdnojit goahtesaji birrasis. Sii sáhttet geavahit plánššaid ja šaddočkákkáldaga veahkkin mearridit muorrašlájaid. Oahppit sáhttet govvet muorat, dahje čoaggit lasttaid iešguđetgelágan muorain ja váldit skuvlii mielde.

Skuvllas sáhttibehtet ráhkadit govvaplánšša muorain dahje lasttaiguin.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Geassesadji

Ovdabargu/Ávdnasat

Olmáivággilaččat leat álot ávkástallan luonddus Čáhput guovllus. Sii leat geavahan guovllu geassesadjin, boaldinmuoraid viežžat, guohton- ja ládjoeatnamiin. Otná dan beaivve lea guovllus ain geassesájit, muhto dát árbevierru lea nohkamin. Ovdalaš áiggiid ledje mánja čuođi gáicca geassesajis, dál dušše moadde gusa.

Fidnet áinnas muhtin geassesajis jus lea goahtesaji lahkosis. Dát lea buorre liiba ohppiide oahpásmuvvat geassesaji ovdalaš- ja dálá áigge doaimmaide. Soaitibehtet vel lihkohit muhtin lihtara gáicca- dahje gusamielkki, vai beassabehtet ráhkadit gubmu ja gáfevuosttá. Galledeapmi ferte ovdagihtii šiehtaduvvon ja plánejuvvon bures.

Muitet váldit mielde boahtaliid dahje eará lihtiid mielkki várás, ja smávva plastihkkastobii mas leat lohkket gosa bidjabehtet gomme maid ráhkadehket. Dii dárbbášehket maiddá stuorra guvssi ja ruittu/kasserola, ja berrebehtet čielggadan luoikkaheami gievkkanovddasvástideaddjin.

Giellabarggahanguoigalusat

Go min skuvllas lea olgoskuvla, de lávejit 4. ceahkki oahppit galledit geassesaji. Doppe besset oaidnit mo geassesaji doallu doaibmá. Sii besset bahččit ja addit šibihiidda borrat, ja ožžot dáinna lágiin šibihiidda lagasoktavuođa. Ovdal go oahppit vulget goahtesadjái, de lávejit álot oazžut muhtin lihttera mielkki mielde mas besset vuoššat gubmu ja gáfevuostá.

Goahtesajis galget oahppit vuoššat gubmu. Bagadusa gávnnat [dáppe](#). Buot oahppit sáhttet mielde álggus, vai buohkat dihtet maid dárbbáša go gupme galgá vuoššat, mo dán dahká, ja man guhká galgá duodat ovdal go lea geargan. Mital maid barggat, sihke dárú- ja sámegillii.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat vehá geassesajidoalu birra
- oazžut máhttu gubmu vuoššat

Áigeguovdilis cealkagat:

- Maid mii dárbbášit go galgat vuoššat gumbbu?
- Mii dárbbášit ...
- Maid don vuoššat?
- Mon vuoššan gumbbu.
- Leatgo máistán gumbbu?
- Liikotgo gumbui?
- Liikon./In liiko.
- Sáhtátgo veahkehit mu?
- Gii gille viežžat muoraid?

Lea áddjás bargu gupme vuoššat, ja go lea dulden, de sáhttet oahppit álgit doaimmaiguin. Muhtin rávisolbmos lea váldo-ovddasvástádus gubmevuoššamis, ja oahppit sáhttet vuoruid mielde fierrut ruittu. Oahppit geain leat stuorra beroštupmi dán bargui, bohtet mángga gearddi fierrut ruittu, ovdal go lea geargan.

Go gupme lea geargan, de bidjat dáid lihtážiidda. Čoaskut ovdal go bijat kánela ja lohkki badjel. Gupme ferte atnit nu galbmasit go vejolaš. Dán sáhtta bidjat láibevajahas ala go lea eahketbiebmu, sidjiide geat dan háliidit.

Oahppit vuššet gupme olgoskuvllas vákkis. *Govva: Edel Monsen.*